

VILNIAUS UNIVERSITETAS
TEISĖS FAKULTETAS
BAUDŽIAMOSIOS TEISĖS KATEDRA

Dieninio skyriaus
5 kurso
baudžiamosios justicijos grupės
studento Artūro Vinckevičiaus

Magistro darbas
Mirties bausmės restitucijos galimybė Lietuvoje
Possibility to retribute a death penalty in Lithuania

Darbo vadovas doc. R. Drakšas
Recenzentas lekt. A. Čepas

Vilnius
2009 m.

Turinys

1. Įžanga.....	3
2. Mirties bausmės atstatymo prielaidos.....	6
2.1 Istorinis kontekstas.....	6
2.2 Dabartinė situacija pasaulyje.....	11
2.3 Ką gina mirties bausmė?.....	15
2.4 Politiniai, etiniai, socialiniai aspektai.....	17
2.5 Mirties bausmės pažangumo klausimas.....	25
2.6 Mirties bausmės panaikinimas Lietuvoje, apžvalga.....	31
2.7 Nusikalstamumo Lietuvoje dinamika 1992-2000 m.....	37
2.8 Politinė ir vertybinė pasaulėžiūra Europoje.....	40
2.9 Lietuvos vertybinė ir politinė situacija.....	45
3. Tarptautiniai padariniai vienašališkai įvedus mirties bausmę.....	47
4. Problematika.....	49
5. Išvados.....	51
6. Santrauka.....	53
7. Summary.....	54
8. Naudotos literatūros sąrašas.....	55

1. Įžanga

Mirties bausmė istorijoje žinoma nuo pačios priešistorės pradžios, nes žmogaus, kaip ir kiekvieno gamtos plėšrūno prigimtyje įsitvirtinęs gebėjimas atimti gyvybę kitam. Teisės sistema per amžių tradicijas turi valstybinį asmenų žudymo mechanizmą- mirties bausmę. Jos esmė- už tam tikras kriminalizuotas veikas valstybė suteikusi sau teisę atimti kaltininkui gyvybę. Kad būtų aiškios darbe minimos sąvokos, išaiškinsime žodį *restitucija*: tai [lot. restitutio - at(si)statymas, gražinimas] 1. biol. pažeisto organizmo arba organo atsitaisymas, normalaus pavidalo atgavimas, pvz., regeneracija, reparacija; 2. med. išgijimas; 3. negaliojančio sandorio šalių turtinės padėties, buvusios iki jo sudarymo, visiškas arba dalinis atkūrimas; 4. turto, per karą neteisėtai paimto iš priešo teritorijos, gražinimas pagal taikos sutartį arba kitą tarptautinės teisės aktą.¹

Teisės kalboje restitucija suprantama kaip buvusios iki pažeidimo padėties atstatymas į prieš tai (iki pažeidimo) buvusią padėtį, kai visos šalys gražina viena kitai viską, ką buvo gavusios viena iš kitos. Taigi, restitucija bendrąja prasme reiškia atstatymą į anksčiau buvusią padėtį.

Anksčiau buvusi padėtis tai yra iki 1998 m (mirties bausmės panaikinimas Lietuvoje), nes nuo 1998 m. padėtis Lietuvoje laikoma „dabartine“ (mirties bausmė panaikinta). Taigi mirties bausmės restitucijos galimybė Lietuvoje reiškia klausimą, ar yra galimybė atstatyti mirties bausmę Lietuvoje?

Šis klausimas gali būti svarstomas tiek tarptautinės teisės lygiu, tiek baudžiamosios politikos, moralės, etikos ir mirties bausmės, kaip bausmės už nusikalstamą veiką, nagrinėjimo požiūriu. Būtent pastaruoju požiūriu labiausiai nagrinėsime mirties bausmės restitucijos galimybes Lietuvoje, tačiau paliesime ir kitus aspektus.

Šiuo metu Lietuvoje mirties bausmė uždrausta, bet kaip ir kiekvienu klausimu, taip ir šiuo, vyksta diskusijos. Ar verta atstatyti mirties bausmę Lietuvoje? Kas trukdo ją atstatyti ir kodėl ji išvis uždrausta?

Šio darbo tikslas yra prisidėti prie mirties bausmės klausimo gvildenimo. Mokslinių darbų mirties bausmės tema yra daug, o šiame darbe bus aptarta, ar verta ir ar galima atstatyti mirties bausmę. Klausimas bus nagrinėjamas vertybiniu klausimu, nes teisės teorijoje moralė, vertybės yra neatsiejamos nuo teisės, kadangi įkūnija vyraujančias vertybes. Darbe bus paliestas ir filosofinis gyvybės, kaip teisės saugomos vertybės, klausimas. Visuotinėje žmogaus teisių deklaracijoje bei tarptautinių teismų praktikoje

¹ Tarptautinių žodžių žodynas, (c) Vyriausioji enciklopedijų redakcija, 1985

gyvybė vertinama kaip didžiausia vertybė. Bus paliestas ir tarptautinės teisės klausimas, nes mirties bausmės uždraudimas nėra vien nacionalinės politikos reikalas.

Darbe neįmanoma apsiriboti grynai teisine analize neįsigilinant į kitų humanitarinių ir socialinių mokslų (filosofijos, sociologijos, politologijos ir t.t.) sritis. Viso darbo apimtyje dėmesio centre liks teisės saugomo pagrindinio gėrio- gyvybės- teisinės apsaugos apimtis. Juk nėra absoliučių vertybių, užgožiančių kitas vertybes. Todėl net ginant turtą leidžiama savigynos ribose naudoti smurtą (su rizika atimti besikėsinančiam asmeniui gyvybę).

Nagrinėjimo metodai taikomi ne sistemiškai, o kazuistiškai, t.y. kiekvienu atveju gali ir bus panaudoti loginis, istorinis, vertybinis tyrimo metodai. Kadangi darbe nenagrinėjami, o tik pateikiami teisės aktai, tai ir lingvistinis tyrimo metodas nedominuoja, kaip ir kiti tekstų bei teisės aktų nagrinėjimo metodai.

Mirties bausmė Lietuvoje panaikinta nuo 1998 m. Tačiau dėl visuomenės pritarimo mirties bausmei nėra vieningo sutarimo, nes pvz., 2003 m. atliktos apklausos duomenimis, net 78 proc apklaustųjų pasisakė prieš mirties bausmę². Tuo tarpu, R. Drakšo straipsnyje pateikiami Vilniaus universiteto Teisės fakulteto studentų 1996 metais atliktos teisininkų apklausos rezultatai. Anot jų, mirties bausmės šalininkai Lietuvoje tuo metu sudarė absoliučią daugumą – 75,2 nuošimčių visų respondentų.

Visgi mirties bausmės idėjos tikrai gajos. Įvykus rezonansiniams nusikaltimams, ypač nužudymų, gyvybės atėmimų bylose, kai žūna ar nužudomi keli asmenys (Pauliko, Jonaitienės, Klumbio bylos), visuomenėje, elektroninėje spaudoje, dažnai pasigirsta pasipiktinimai, kad Lietuvoje panaikinta mirties bausmė. Todėl galima drąsiai teigti, kad mirties bausmės- tema, kuria gali diskutuoti net ir teisinio išsilavinimo neturintys asmenys.

Problemos aktualumas turi būti suprastas tiesiogiai iš darbo pavadinimo- svarstoma galimybė atstatyti mirties bausmę. Europoje kylant mirties bausmės šalininkų judėjimams Italijoje ir Lenkijoje, tokios pačios mintys bruzda ir mūsų šalies visuomenėje bei tarp politikų, todėl natūralu, kad užduodamas klausimas, „kas trukdo Lietuvai atkurti mirties bausmę“. Vadinasi, problema (noras atkurti mirties bausmę, kai kurių politikų norai tą padaryti, bet realus negalėjimas to įvykdyti dėl darbe aptariamų kliūčių)- aktuali.

Svarbiausi šaltiniai, naudoti darbe, yra įvairių mokslinių sričių profesionalų publikuoti raštai, publikacijos, viešos nuomonės, moksliniai darbai, statistiniai duomenys.

² <http://www.mokslai.lt/referatai/kursinis/33593.html>

Remiamasi bent penkiais visuomenės nuomonės tyrimais, darbo rengėjo, įvairių politikų asmeniniais įsitikinimais, pareikštais viešumoje. Naudojamasi ir kitų autoritetingu asmenų viešoje erdvėje išsakytomis mintimis.

Jau minėta, kad problemos vertinimas iš esmės yra vertybinis, o vertybės savo esme dažniausiai ne pragmatinis dalykas, paremtas ne ekonomine logika, o gėrio ir blogio, moralės vertinimu, vyraujančiu visuomenėje³.

Todėl darbe „Mirties bausmės restitucijos galimybė Lietuvoje“ bus atsakyta į klausimus ar verta atstatyti mirties bausmę Lietuvoje, kas trukdo ją atstatyti ir ar yra galimybė išvis atstatyti mirties bausmę Lietuvoje?

³ The case against capital punishment relies on myth, misinformation, and misplaced emotionalism. THOMAS R. EDDLEM, The New American, June 3, 2002

2. Mirties bausmės atstatymo prielaidos

2.1 Istorinis kontekstas

Mirties bausmė, kaip nubaudimas už tam tikrus nusikaltimus Europoje praktikuojama nuo gentinės bendruomenės laikų. Praktiškai už bet kokią deliktą galima buvo susilaukti mirtinų pasekmių ir tik siauras ratas priešingų teisei veikų susilaukdavo alternatyvių bausmių (fizinių bausmių, kalėjimo, baudų ir t.t.). Pavyzdžiui, už vagystę senovės Europos kontinente, buvo taikoma galūnės, su kuria įvykdyta vagystė, nukirtimas, bet dažniausiai vagys patekdavo į kalėjimus. Su amžiais, susiformavus valstybėms, mirties bausmės taikymo laukas buvo siaurinamas, bet vis vien dauguma veikų buvo baudžiamos mirtimi. Plėšimas, brakonieriaavimas, dezertyravimas, išdavystė, šnipinėjimas,

Pradedantentine bendruomene, mirties bausmė nuo pat pradžių buvo bendruomenės teisinės sistemos dalimi. Visgi dėl bendruomenių uždaro, ir dėl menko nusikalstamumo, mirties bausmė buvo retas reiškinys⁴. Bendruomenės nariai buvo susieti glaudžiais ryšiais, nenorėjo ir vengė sukelti mirtį nusikaltusiam bendruomenės nariui, nes taip kiekybiškai silpnintų bendruomenę.

Dažniausiai mirties sukėlimas kitam bendruomenės nariui buvo eutanazija (nužudymas iš pasigailėjimo). Tai yra, mirtinai susižeidus, susirgus sunkia nepagydoma liga, bendruomenės nariui būdavo sukeliama mirtis ir tai buvo pats dažniausias smurto prieš bendruomenės narį atvejis. Prieš nusikaltusius bendruomenės narius paprastai būdavo panaudojamos tremties, ignoravimo ar kompensacijos bausmės.

Visgi prieš ne bendruomenės narius tokios bausmės nebūdavo efektyvios. Bet kokie nusikaltimai ar nusižengimai padaryti svetimšalio, būdavo traktuojami, kaip išpuolis prieš visą bendruomenę. Bausmės svetimšaliams buvo žymiai griežtesnės- nuo sumušimo, įkalinimo, iki mirties bausmės. Kaimyninės gentys vardan bendro sugyvenimo galėjo spręsti ginčus formaliais atsiprašymais, materialinėmis kompensacijomis, arba kraujo kerštu.

Kraujo kerštas, šiandien geriau žinomas pavadinimu vendeta, pradeda veikti, kai tarpkaimininis bendruomenių arbitražas neišspręsdavo problemos arba kai tokių arbitražinių tarimosi mechanizmų tarp kaimynų nebūdavo. „Gebėjimas atkeršyti, rodydavo priešams (ir potencialiems sąjungininkams), kad deliktas prieš nuosavybę, teises ir asmenis, nebus toleruotinas ir bus baudžiamas“⁵ Visgi retrospektyviai istorijoje

⁴ Schabas, William (2002). *The Abolition of the Death Penalty in International Law*. Cambridge University Press. ISBN 0-521-81491-X

⁵ Waldmann, op.cit., p.147

sunku atskirti karą siekiant nubausti kitos bendruomenės narį už nusikaltimą ir karą vardan užkariavimo.

Istorijos eigoje žinoma dešimtys būdų atimti gyvybę. Dėl bausmės siekiamų tikslų (išgąsdinti, nubausti), mirties bausmės būdai būdavo neretai ypač žiaurūs:

- laužymas ant rato,
- virimas,
- odos lupimas,
- pjaustymas,
- mėsinėjimas,
- nukryžiavimas,
- sodinimas ant kuolo,
- traiškymas (pvz., dramblius naudojant),
- deginimas,
- sudraskymas (pjudymas žvėrimis, virvių ir arklių),
- pjaustymas,
- galvos nukirtimas,
- skandinimas,
- ir kiti.

Šiuo metu daugumoje valstybių, kuriose yra mirties bausmė, taikomi tokie mirties bausmės vykdymo būdai, kaip pakorimas, elektros kėdė, sušaudymas ar nunuodijimas⁶. Kuriantis valstybiniam dariniams, suvereniai perimdavo teisės vykdymo funkcijas iš bendruomeninių institucijų (šeimyninių, gentinių arbitražų). Teisė, o kartu ir atsakomybė už deliktus, buvo kodifikuota ir monopolizuota suvereno.

Pirmasis to pavyzdys- Hamurabio kodeksas Babilone. Šiame akte buvo skirstoma atsakomybės ir bausmių rūšys pagal nusikaltėlio kilmę, socialinę klasę.

Tora (Žydų įstatymas), dar žinomas, kaip Pantateuchas (pirmos penkios krikščioniškojo Senojo testamento knygos) numato mirties bausmę už nužudymą, pagrobimą, burtavimą, Šabo nesilaikymą, Dievažodžiavimą ir seksualinius nusikaltimus. Visgi rašytiniai šaltiniai nurodo, kad mirties bausmės taikymas būdavo retas dalykas.

Kitas pavyzdys yra Senovės Graikijos įstatymai. Atėnų teisė, kodifikuota 621 m . pr. Kr., buvo vadinama Drako kodeksu. Jame buvo numatyta mirties bausmė už labai platų veikų ratą. Solono reformų metu buvo panaikinta mirties bausmė už visas veikas, buvo

⁶ M. B. Clinard, D. J. Abbot. Crime in developing countries, 1973

paliktas tik skyrius už mirties bausmę dėl nusikaltimų prieš žmogaus gyvybę. Drako kodeksas davė pavadinimą „drakoniškų“ įstatymų savokai, kas kilo būtent nuo griežtų bausmių, įskaitant, kaip minėta, platų mirties bausmės taikymą.

Atėjus viduramžiams, plėtėsi kalėjimų sistema. Tačiau mirties bausmė vis tiek liko aukščiausia bausme tarp kitų nubaudimų. 1700 m. Britanijoje buvo 222 nusikalstamos veikos, baustinos mirtimi, pavyzdžiui, neteisėtas medžio kirtimas ar gyvulio vagystė⁷. Atsakomybės ribas ir baustinių mirtimi veikų sąrašą praplėtė „Kruvinasis įstatymas“, dėl kurio 18-19 amžiaus Britanija tapo pavojingiausia Europoje vieta gyventi⁸.

Pavyzdžiui, Michaelis Hommondas ir jo sesuo Ana, kurių amžius atitinkamai buvo 7 ir 11 metų buvo pakarti 1708 m. rugsėjo 28d. už smulkiają vagystę. Vietinė spauda nelaikė to vertu dėmesio įvykiu ir neaprašė bausmės laikraščiuose⁹.

Kilus švietėjiškos epochos judėjimui, dauguma filosofų kėlė idėjas apie prigimtines teises ir gamtos duotas laisves. Teisė gyventi buvo viena labiausiai gvildinamų idėjų. Voltero idėjos irgi kėlė neatimamos teisės gyventi idėją. Visgi visuomenės branda dar nebuvo dabartinio lygio, o teisėsaugos sistema negalėjo pasiūlyti efektyvesnio prevencinio ir baudžiamojo efekto vietoj mirties bausmės. Visgi švietėjų pasiekta buvo tai, kad mirties bausmė nuo šiol nebebuvo taikoma už smulkius nusikaltimus, tokius, kaip vagystė.

Atėjus 20 amžiui, iš esmės niekas nesikeitė mirties bausmės taikymo srityje, palyginus su 19 amžiumi. Buvo vienintelis skirtumas- mirties bausmių taikymo mastas. XX amžiuje dėl pasaulinių karų mirties bausmė pasiekė neįsivaizduojamą mastą, nes pasaulinių karų metais (kurie vyko nepaliaujamai vienuose ar kituose taškuose nuo visą amžiaus pirmąją pusę) plačiai buvo taikoma mirties bausmė karinių tribunolų ar tiesiog karo lauko teismų, karo vadų ir paprastų kareivių iniciatyva. Didžiąją dalį egzekucijų sudarė prieš karių egzekucijos. Kita vertus, dauguma kariaujančių šalių įvesdavo karinės disciplinos palaikančiąją priemonę- mirties bausmę saviems kariams. Buvo numatyta mirties bausmė už dezertyravimą, bailumą, nepaklusimą, marodieriavimą, tyčinį susižeidimą ir kitus dažnus karo metų karinės drausmės nusikaltimus.

Dažniausias bausmės įvykdymo būdas būdavo sušaudymo komanda, kai mirties bausmė sušaudant įvykdavo keli asmenys kolektyviai.

⁷ capital punishment - Britannica Online Encyclopedia

⁸ "JSTOR: The Journal of Criminal Law and Criminology (1973-)Vol. 74, No. 3 (Autumn, 1983), pp. 1033-1065"

⁹ History of British judicial hanging, 2001, Bristol

Pasibaigus antrajam pasauliniam karui, kartu su humanizmo banga, buvo imtasi žmogaus teisių įtvirtinimo. Atsirado Visuotinė žmogaus teisių deklaracija, JTO principai. Visgi šalys ilgai, per kelis dešimtmečius, atsisakinėjo mirties bausmės savo šalyse¹⁰.

Savaime suprantama, rytų bloke mirties bausmė buvo palikta, niekas jos nenaikino ir ji buvo taikoma lygiai taip pat plačiai, kaip ir iki II pasaulinio karo. Taip jau susiklostė, kad autoritariniai režimai kaip represijų formą, palaikė mirties bausmės taikymą tiek, kaip būdą susidoroti su oponentais, kiek ir kaip atgrasomąją priemonę demokratiniam judėjimams. Pasaulyje iki šiol nėra nė vieno autoritarinio režimo, netaikančio mirties bausmės represijoms ir įbauginimui šalyje palaikyti.

Europoje mirties bausmių taikymo praktika buvo ne tik rytų bloko šalyse. Mirties bausmių uždraudimas iš karto netapo priimtiniu principu visoms šalims. Kai kurios šalys, tokios, kaip Graikija, Ispanija, Portugalija, nors ir buvo laikomos vakarų šalimis, visgi turėjo autoritarinius režimus, kurie vykdė oponentų ir nepritariančiųjų bauginimo politiką. Šios politikos įrankiu, kaip jau minėta, buvo mirties bausmės taikymas. Net ir tapusios demokratinėmis šalimis, minėtos valstybės neatsisakė mirties bausmės taikymo (žr. 1 lentelę). Paprastas sutarimas tarp šalių geru noru atsisakyti mirties bausmės negelbėjo ir ilgas demokratines tradicijas puoselėjančiose šalyse, nes jose vyravo visuomenės pritarimas mirties bausmės taikymui žiauriausioms nusikalstamoms veikoms.

Europos žmogaus teisių konvencija buvo priimta 1950 m. bet nebuvo iš karto ratifikuota kitų šalių. Tarkime, Jungtinė Karalystė numatė mirties bausmę už valstybės išdavystę iki pat 1998 m. Tačiau mirties bausmės taikymas buvo sustabdytas: Williams Joyce buvo paskutinis, kuris nuteistas mirties bausme 1946 m. už išdavystę Didžiojoje Britanijoje.

Prancūzija paskutinioji ratifikavo 13-ąjį protokolą, kuris uždraudžia mirties bausmės taikymą už bet kokias nusikalstamas veikas (visiškas mirties bausmės uždraudimas). Europoje šiuo metu visiškai mirties bausmės panaikinimo neįteisinusios tik Latvija, Rusija ir Baltarusija. Latvija tuo tarpu mirties bausmę numato tik karo metu padarytiems tam tikriems nusikaltimams.

¹⁰ Žiūrėti lentelę nr. 1

Lentelė Nr.1 (mirties bausmės kai kuriose Europos šalyse)¹¹

Valstybė	Metodas	Paskutiniai naudojimo metai	Mirties bausmės panaikinimo metai
Vokietija	giljotina	1949	1949 (1987 VDR)
Austrija	kartuvės	1950	1968
Suomija	nukirsdinimas	1825	1972
Švedija	giljotina	1910	1975
Danija	nukirsdinimas	1892	1978
Prancūzija	giljotina	1977	1981
Olandija	kartuvės	1870	1982
Slovėnija	kartuvės	1957	1989
Airija	kartuvės	1954	1990
Vengrija	kartuvės	1988	1990
Čekijos respublika	kartuvės	1989	1990
Rumunija	sušaudymas	1989	1990
Italija	sušaudymas	1947	1994
Ispanija	sušaudymas	1975	1995
Belgija	giljotina	1863	1996
Latvija	šūvis į galvą	1996	nepanaikinta
Lietuva	šūvis į galvą	1995	1998
Lenkija	kartuvės	1988	1997
Didžioji Britanija	kartuvės	1964	1998
Bulgarija	šūvis į galvą	1989	1998
Estija	šūvis į galvą	1991	1998
Malta	kartuvės	1943	2000
Kipras	kartuvės	1962	2002
Graikija	sušaudymas	1972	2004

¹¹ "Abolitionist and Retentionist Countries". Amnesty International. Retrieved on 2008-06-10

2.2 Dabartinė situacija pasaulyje.

Sprendžiant mirties bausmės galimą atstatymą Lietuvoje būtina turėti omenyje kitų šalių dabartinę patirtį. Būtina iširti, kodėl vienos ar kitos šalys laiko mirties bausmę bausmių sistemos dalimi, ją taiko ir neatsisako.

Mirties bausmė taikoma ne vien trečiojo pasaulio šalimis laikomose Libijoje, Afganistane, Etiopijoje, Zimbabvėje Šiaurės Korėjoje ir pan. Mirties bausmė taikoma ir tokiose pažangiose šalyse, kaip Japonijoje, JAV, JAE, Kuveite, Katare, Singapūre, Taivane, Bahamuose. Pastarosios šalys pagal BVP vienam gyventojui laikomos pažangiausiomis, iš išvardintųjų šešios šalys laikomos demokratinėmis valstybėmis su pripažįstamomis tarptautinėje bendruomenėje vyriausybėmis. Apie kai kurias iš jų:

Japonija 1975 m. šioje šalyje mirties bausmė buvo įvykdyta 17 žmonių. Iki šiol šis skaičius nemažėja, o tam tikrais metais didėja. Padidėjęs mirties bausmių skaičius pastaraisiais metais buvo nulemtas to, kad visuomenėje kilo kritika, jog nuteistieji mirties bausmės laukdavo dešimtmečius, o kalinių išlaikymas kainuoja brangiai (darbe bus pateiktas palyginimas)¹². Japonijoje mirties bausmė įvykdoma pakariant. Pagal dabar galiojančią tvarką, egzekucija Japonijoje vykdoma slaptai ir kalinys nežino datos, kada bus nuvestas į kartuves. Dažniausiai pasmerktasis sužino apie mirties bausmės įvykdymą tos pačios dienos ryte, o jo šeimos nariai- jau įvykdžius bausmę¹³.

Šiuo metu eilėje į kartuves laukia 100 asmenų. Galima teigti, kad visuomenės pasipiktinimas ilgu pasmerktųjų kalinimu kyla vien dėl išlaikymo kaštų, taigi požiūris į mirtininkus yra kaip į nereikalingą daiktą. Tokią prielaidą patvirtina Amnesty International generalinis sekretorius Japonijoje Makoto Teranka: „Valdžia net nesistengė išklausti argumentų, kad toks elgesys yra nehumaniškas. Ne tik pati bausmės forma, bet ir elgesys su nuteistaisiais myriop.“¹⁴

JAV

Pats įdomiausias ir pragmatiškiausias mirties bausmės pagrindimas yra šioje šalyje. Japonijoje, kaip matyti, pagrindė laikomasi tradicijų suformuoto požiūrio į mirties bausmę. Tuo tarpu didžiausioje vakarų šalyje, turinčioje 200 metų nepertraukiamos

¹² "Definite no to Death Row - Asmal". Retrieved on 2008-03-08

¹³ www.balsas.lt savaitė nr. 19 „Kinija garsėja egzekucijomis“, 14 p.

¹⁴ skynews naujienų agentūra 2008 m. spalio 28 d.

demokratijos tradicijų, mirties bausmė grindžiama ekonominiais bei statistiniais skaičiavimais¹⁵.

2008 metais JAV buvo įvykdytos 42 mirties bausmės. Iš viso nuo 1976 m, kai buvo leista vėl vykdyti mirties bausmes po Aukščiausiojo teismo moratoriumo, jau yra įvykdytos 1099 mirties bausmės¹⁶.

2007 m. rugsėjį Aukščiausiasis teismas vėl buvo sustabdęs mirties bausmių vykdymą naudojant trijų komponentų nuodų injekciją. Šią nuodų injekciją, kurią taiko trys dešimtys JAV valstijų, sudaro narkotinė medžiaga, raumenų paralyžių sukelianti substancija ir chemikalai, sustabdantys širdies plakimą.

Skundžiantys šį metodą mirtininkai teigė, kad trečioji substancija sukelia didžiulius skausmus, jei nesuveikia narkotinė medžiaga. Tačiau balandžio mėnesį, po 7 mėnesių pertraukos, JAV Aukščiausiasis teismas vėl leido naudoti šį metodą. Taigi, JAV buvo keliami labiau humaniškos bausmės klausimai, nei mirties bausmės, kaip tokios, tikslingumas ar humaniškumas.

Nuo 1976 metų jau 34 valstijos JAV yra įvykdžiusios nors kartą mirties bausmę. Tuo tarpu tik 13 valstijų sudaro aboliucionistų (mirties bausmės priešininkų) bloką¹⁷.

Retencionistus JAV stipriai palaiko ir mokslininkai. Nobelio premijos ekonomikos srityje (1992) laureatas Gary Beckeris pareiškė esąs įsitikinęs, kad budelis – veiksmingas atgrasymo nuo žmogžudysčių faktorius ir patvirtino remiąs mirties bausmę. O du Pepperdine universiteto Kalifornijoje rinkodaros ir kiekybinių tyrimų profesoriai Royus Adleris ir Michaelis Summersas dienraštyje „The Wall Street Journal“ neseniai pristatė savo atlikto tyrimo rezultatus.

Jie liudija, kad mirties nuosprendžiai tikrovėje gelbsti žmonių gyvybes, nes sulaiko potencialius nusikaltėlius nuo žudymo. „Po kiekvienos mirties bausmės kitais metais įvykdoma vidutiniškai 74 žmogžudystėmis mažiau“, - tvirtina Adleris ir Summersas, primindami, kad paskutinįjį praėjusio amžiaus dešimtmetį mirties nuosprendžių JAV buvo paskelbta daugiau (ypač Teksase, kai šios valstijos gubernatoriumi buvo George'as Bushas). Tuo pat metu nužudymų skaičius Amerikoje buvo smarkiai sumažėjęs. Ir priešingai: mirties bausmę pradėjus vykdyti kur kas rečiau (pradedant 2001 metais), žmogžudžių aukų skaičius išaugo¹⁸.

¹⁵ Robert Tanner, "Studies Claim Death Penalty is a Deterrent" Democrat and Chronicle, June 12, 2007

¹⁶ USA - Amnesty International Report 2008

¹⁷ Louis P. Pojman & Jeffrey Reiman, "The Death Penalty" Rowman & Littlefield Publishing, January 1998

¹⁸ <http://econ.cudenver.edu/mocan/papers/GettingOffDeathRow.pdf> Getting off death row: commuted sentences and the deterrent effect of capital punishment. University of Kolorado at Denver, 2003

Tas pats tyrimas daro išvadą, kad 2000 metais nustatytas moratoriumas mirties bausmei Ilinojaus valstijoje nulėmė papildomas 150 žmogžudysčių per pirmuosius 4 moratoriumo metus.

Tyrimo teiginius pagrindžia žemiau pateikta lentelė:

Lentelės paaiškinimas:

Mėlyna linija žymi mirties bausmių skaičių, geltonoji linija žymi žmogžudysčių skaičių. Iš grafiko matyti, kad mirties bausmių skaičiui sumažėjus iki nulio, žmogžudysčių kreivė šovė aukštyn, tuo tarpu nuo 1976 metų panaikinus mirties bausmės moratoriumą ir po kelerių metų ėmus vykdyti paskirtas mirties bausmes, didėjant mirties bausmių kreivei, žmogžudysčių ėmė mažėti.

Šaltinis: Bureau of criminal justice

JAV patirtis yra svarbi tuo, kad JAV yra vakarų kultūros valstybė, su bendrosios teisės sistema, artima Europos teisės sistemai bei priimtina mąstymo struktūra (mentalitetas, vertybės ir pan). Todėl JAV požiūris į mirties bausmę rodo, kad vakarų kultūros šalyse irgi galima mirties bausmė ir šie dalykai yra suderinami. Lietuvai integruojantis į vakarų struktūras tiek politiškai, tiek morališkai, tas faktas yra svarbus.

Atsiriboti nuo JAV, kaip pasaulio ekonomikos, politikos ir vertybių skleidėjos lyderės, negalima ir neverta. Taip jau atsitiko, kad istoriškai autoritetu tapusi valstybė rodo ne vien ekonominio vystymosi pavyzdį, tendencijas, bet ir atsako į vertybinius klausimus, tokius, kaip „ar mirties bausmė priimtina vakarų kultūrai?“.

Taigi tyrimai parodo, kad mirties bausmės taikymas JAV teisėje yra pagrįstas bausmės funkcijų efektyvumo parodymais. Mirties bausmė laikoma pagrįsta ir efektyvi atgrasymo ir užkardymo priemonė. Šis argumentas yra vienas stipriausių restitucijos šalininkų argumentų.

2.3 Ką gina mirties bausmė?

Mirties bausmė, kaip viena iš bausmės rūšių, turi istoriškai pasiteisinusį savo poveikį. Nors kritikai teigia, kad mirties bausmė neatitinka bausmės tikslų, bet į tokią poziciją reikia atsižvelgti, nes mirties bausmės tikslai yra akademinų ginčų objektas, doktrinos aspektas. Galima teigti ir dar kategoriškiau- teisinės mados reikalas. Vyraujančios tendencijos lemia vienos ar kitos teisinės idėjos populiarumą, analogiškai, kaip ir mados pasaulyje vyrauja drabužių, muzikos ar gyvenimo būdo populiarumas.

Savo straipsnyje „mirties bausmės panaikinimo Lietuvoje kritika“, R. Drakšas akcentuoja: „Kriminalinė bausmė turėtų derinti bausmę su žmoniškumo, pagarbos žmogui, jo orumui išsaugojimu, o bausmės tikslas – atkurti nusikaltimu pažeistą tvarką bei užtikrinti žmonių saugumą.“ <...> „Ją paskyrus ir įvykdžius, ne tik nebelieka žmogaus, bet kartu tokiu nuosprendžiu paneigiama ir šio žmogaus prigimtinė teisė į gyvybę“¹⁹.

Apsvarstant šį pasakymą, galima išsikelti klausimą, ar atėmus gyvybę pavojingam nusikaltėliui ir atėmus jam galimybę susitvarkyti pakenčiamą, o gal net ir gerą gyvenimą tarp kalėjimo sienų tarp „savų“, nebūtų užtikrintas teisingumas? Samdomi žudikai, už nužudymus gavę milžiniškus atlygius ir atlikę bausmes išėina į laisvę turtingais žmonėmis. Ar žmonių saugumas tokiu atveju užtikrinamas? Kai visa visuomenė mato tokį asmenį kaip pavyzdį, jog net ir nužudžius galima už gautus pinigus vėliau gyventi turtingai ir laimingai- pvz., V. Lingio žudikas Igoris Achremovas išeis į laisvę 2018 m., tačiau jau dabar duoda prašymus išankstiniam paleidimui.

Mirties bausmės esmė yra pagrindinis diskusijų objektas. Diskutuojama, ko pasiekama įvykdžius mirties bausmės nuosprendį. Ar atkuriamas teisingumas? Savaiame suprantama, ne kiekviena bausmė atkuria padėtį iki nusikaltimo- aukų nebeprikelsi nei pasodindamas nusikaltėlį už grolių, nei nuteisdamas mirties bausme.

Pagrindė mirties bausmė suprantama kaip Taliono principo įgyvendinimas- kad nusikaltėliui būtų kuo blogiau. Savaiame suprantama, tokiu keliu einant, galima prieiti ir iki nusikaltėlio kankinimo ar žalojimo siekiant, kad jam būtų „kuo blogiau“. Valstybė, prisėmusi pareigą palaikyti teisingumą, privalo jį vykdyti teisingai, tai yra, kaip „vyresnis brolis“, po lygiai visiems, ir taip, kad visi žinotų, ko laukti neteisėto poelgio atveju.

¹⁹ „Mirties bausmės panaikinimo kritika Lietuvoje“ R. Drakšas, 2 psl.

Senovėje, suverenas, neteisingai vykdęs teisingumą, rizikavo netekti valdžios ir savo pavaldinių paramos. Todėl geriausia garantija teisingam teismui ir teisingumui būdavo visuomenės nuomonė. Visuomenei norint elgtis vienaip, suverenas, nors ir būdamas valdžios centru, privalėdavo paklusti masių nuomonei.

Dėl bet kokių bausmių efektyvumo galima ginčytis dar daugiau. Lygiai kaip ir dėl laisvės atėmimo bausmių- ar kalėjus žmogus išsina laisvėn pasitaisęs, geresnis žmogus? Kategoriškai ne. Todėl ir kitų bausmių tikslingumas, efektyvumas, racionalumas yra labai abejotinas ir vien efektyvumo aspektu remtis nevertėtų.

Todėl galima teigti, kad bet kokios baudžiamosios bausmės efektyvumo diskusija yra niekur nevedanti, bet kažkodėl diskusijose tarp retencionistų ir aboliucionistų naudojami iš esmės bausmių (mirties ir iki gyvos galvos) palyginimo metodai, svarstoma, kuri bausmė geresnė, ir kuri apskritai turi poveikį.

Šiame darbe irgi bus svarstoma naudojant palyginamuosius metodus, tačiau iš pateiktų argumentų už reikia matyti, kad jie *apskritai yra*, o ne tai, kad jie svaresni ar mažiau svarūs už aboliucionistų argumentus.

2.4 Politiniai, etiniai, socialiniai aspektai

Kitas argumentas, mirties bausmės egzistavimo klausimu, yra etiniai, moraliniai, socialiniai aspektai. Lietuva krikščioniškas kraštas, o Europoje vyrauja humanizmo tendencijos.

Nepaisant to, visuomenėje gajos ir retencionistinės idėjos, kurios išplaukia iš paviršių ir didelių nelaimių, rezonansinių nusikaltimų metu. Šias visuomenės nuotaikas tiek Lietuvoje, tiek Europoje pasigauna politikai. Todėl Italijoje, Lenkijoje ir Lietuvoje kalbama apie mirties bausmės atstatymą. Kalbant apie mirties bausmės atstatymą, restituciją, būtina suvokti prielaidas, kurios skatina žengti žingsnį atgal, link mirties bausmės.

Politikai, visuomeniniai lyderiai kelia idėjas, kurios vyrauja plačiojoje visuomenėje. Visuomenėje ir nevyrautų mirties bausmės restitucijos idėjos, jeigu valstybių teisinės sistemos galėtų pasiūlyti alternatyvų efektyvų teisingumo įvykdymo metodą. Už ypatingai žiaurius nusikaltimus nusikaltėliai dažnai sulaukia kalėjimo metų.

Europos valstybių kodeksai ir baudžiamoji politika eina tuo keliu, kad ir žiauriausius nusikaltėlius sodina į kalėjimus iki gyvos galvos, arba, kaip kad Lietuvoje, maksimaliam 20 metų kalėjimo laikotarpiui²⁰. Baudžiamoji politika, paveikta ekonomiško kalėjimų perpildymo, recidyvo problemų, dažnai sudaro sąlygas nuteisti tokį asmenį ne maksimaliam terminui.

Be to, dažnai malonės prašymai, amnestijos aktai leidžia tokiems nusikaltėliams tikėtis paleidimo anksčiau laiko. 2003 m. pritaikius Seimo aktą "Dėl amnestijos pažymint Lietuvos Respublikos Konstitucijos dešimties metų sukaktį taikymo (netaikymo)" laisvės atėmimo bausmės buvo sutrumpintos 3000 nuteistųjų, atsisakyta suteikti malonę vos 257 asmenims.

Atlikę bausmę, nuteistieji grįžta į visuomenę, o teisinė sistema nenumato jokių kontrolės priemonių buvusiems kaliniams prižiūrėti. Tai savaime suprantama, sukelia nepasitenkinimą ir nesaugumo jausmą nusikaltimų aukų artimiesiems.

Teisinės sistemos trūkumai kelia iš paviršių kalbas apie visų su nusikaltėlių egzistavimu susijusių problemų sprendimą – mirties bausmę. Atkurtoje nepriklausomoje Lietuvoje, Lietuvos Respublikoje iki 1996 metų spalio 1 dienos mirties bausme buvo nubausta 16 asmenų. Septyniems iš jų nuosprendis įvykdytas, kiti nuteistieji mirties bausme yra parašę malonės prašymus ir laikomi Vilniaus tardymo izoliatoriuje-kalėjime. Pažymėtina, kad 1992-1995 metais daugiau kaip 25 asmenims mirties bausmė buvo

²⁰ LR Baudžiamasis kodeksas VIII-1968 (Valstybės žinios, 2000-10-25, Nr. 89-2741)

pakeista įkaliniu iki gyvos galvos, o nuo 1996 metų liepos mėnesio mirties bausmės nuosprendžiai Lietuvoje nebuvo vykdomi²¹.

Darbe leisime polemiką už ir prieš mirties bausmę. Nors darbo tikslas nėra nuspręsti, kas geriau, bet tai puikiai atskleis, kodėl ir kuo remiantis egzistuoja dvi stovyklos šiuo klausimu. Argumentų už buvimas ir grindžia mirties bausmės atstatymo galimybę.

Argumentams už mirties bausmę pasirodžius įtikinamiems ir svariems, mirties bausmės restitucijos galimybė tampa reali ir apie ją imama kalbėti kaip apie visai racionalią galimybę, nepaisant argumentų prieš mirties bausmės restituciją.

Ar mirties bausmės klausimas tarp politikų aktualus, rodo vien aukštų Europos šalių politikų reiškiamos simpatijos mirties bausmės atstatymui.

Ypač aktyviai šiuo klausimu reiškiasi Lenkijos dešinieji su dabartiniu Lenkijos Prezidentu Lechu Alexandru Kačinskiu priešakyje.

Kad pagrįstų savo simpatiją mirties bausmės atgaivinimui, Lenkijos Prezidentas remiasi **visuomenės nuomonės** rezultatais, kurie teigia, jog 63 proc. gyventojų lenkų pritaria mirties bausmės atgaivinimui. Šitokioms dabartinio prezidento mintims opozicionavo Katalikų bažnyčia, buvę prezidentai Lech Valensa ir Aleksandr Kwasniewski. Kaip atsakas, buvo atlikta Angus Reil Global Monro apklausa, kuri parodė, kad lenkų pritarimas mirties bausmei sudaro 46 proc., o prieštaraujančių mirties bausmei- 52 proc. Taigi, pagal pastarąją apklausą, nelieka pagrindinio mirties bausmės atgaivinimo argumento- gyventojų nuomonė. Tačiau lieka neaišku, kurios apklausos rezultatais verta tikėti.

Lietuvoje nebuvo atliktų išsamių ir patikimų tyrimų dėl visuomenės nusistatymo, nuomonių tyrimo. Visgi yra atlikta mažesnių tyrimų dėl visuomenės nusistatymo mirties bausmės atžvilgiu. 2003 m. buvo atliktas Lietuvos teisės universiteto studentų kriminologinis tyrimas, kartu buvo pateiktas ir visuomenės apklausos rezultatas. Pagal jį, mirties bausmei iš 60 respondentų pritarė 39 (75 proc.), į klausimą, ar mirties bausmė suderinama su demokratinės valstybės principais teigiamai atsakė 35 respondentai iš 60²². Patvirtinant šio tyrimo rezultatus, europarlamentarės Laimos Andrikienės internetinėje svetainėje irgi buvo pateiktas klausimas, „ar pritariate mirties bausmės gražinimui visame pasaulyje“. Teigiamai atsakė 62 proc. Visgi respondentų buvo tik 29, todėl rezultatų objektyvumas yra abejotinas. Visgi nepaisant to, apklausa rodo tendenciją lietuvių pritarimo mirties bausmei.

²¹ R. Drakšo straipsnis „MIRTIES BAUSMĖS RAIDA LIETUVOJE“ Teisė, 1998, Nr. 32, p. 18-31.

²² www3.mruni.lt/~akiskis/geriausi/mirties-bausme.ppt

Vienas iš argumentų už mirties bausmę yra **ekonominis**. Teigiama, kad kalinio laikymas įkalinus kainuoja brangiau, nei mirties bausmės įvykdymas. Kalinio išlaikymas Lietuvoje sudaro 37 lt per dieną, 13 600 lt per metus²³, tuo tarpu, pvz., Ohajo valstijoje mirties bausmės įvykdymas suleidžiant mirtiną nuodų injekciją kainuoja apie 16 000 JAV dolerių (43 200 lt.)²⁴. Taigi, trejų metų įkalinimas kainuoja tiek pat, kiek vienas mirties bausmės įvykdymas (jei preziumuotume, kad mirties injekcijos kaštai Lietuvoje tokie patys kaip ir JAV). Visuomenei kyla klausimas- kodėl visuomenė iš mokamų mokesčių turi išlaikyti ypač pavojingus kalinius metų metus, jeigu pigiau yra įvykdyti jiems mirties bausmę?

Žurnalas TIME savo 1994 m. liepos mėnesio numeryje publikavo palyginamąją analizę. Jame buvo pateikti skaičiavimai, kuriuose metinis kalinio laikymas griežto saugumo kameroje JAV kainuoja 75 000 JAV dolerių per metus. Įskaičiuotas ir teismo proceso, apeliacijos, skundų kaštai. Taip pat JAV 1973-1984 metais mirtininkų eilėje (laukiantys mirties bausmės įvykdymo) laukimas tęsdavosi 8 metus vidutiniškai. Tuo tarpu kalėjimas iki gyvos galvos tęsėsi 20-50 metų. Bendroje sumoje tyrime pateikta, kad mirties bausmės įvykdymas JAV kainuoja 500 000 JAV dolerių pigiau, nei kalinimas iki gyvos galvos. Suma nėra įspūdinga, bet pats faktas, kad mirties bausmės įvykdymas yra pigesnis, retencionistiškai nusiteikusiems asmenims yra svarbus argumentas.

Moralinis aspektas. Mirties bausmės priešininkai teigia, kad mirties bausmė-nehumaniškas poelgis, kad humaniškiau pačius pavojingiausius nusikaltėlius uždaryti į laisvės atėmimo vietas iki gyvos galvos.

Žmogaus uždarymas visam gyvenimui į kalėjimą sukelia milžiniškus išgyvenimus, stresą ir ilgalaikę depresiją. Psichologas Vilniaus Bernardinų parapijos klebonas Arūnas Peškaitis, bendraujantis su Lukiškių kalėjime kalinčiais asmenimis, teigia, kad iki gyvos galvos nuteisti kaliniai, būdami izoliuoti, „priversti būti patys su savimi, neturi galimybių užsimiršti, prablaškyti savo minčių, todėl nusikalstama praeitis, ir (supratimas, kad visam likusiam gyvenimui bus uždaryti - autoriaus pastaba), verčia juos kankintis“²⁵.

1999 metų rugpjūčio 21 dieną dienraštyje “Lietuvos Rytas” paskelbtas straipsnis “Nuteistieji iki gyvos galvos – tarp depresijos ir menkų vilčių.” Straipsnyje rašoma apie asmenis, kalinamus laisvės atėmimu iki gyvos galvos. Remiantis atliktais

²³ Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centro duomenys, Dr. A. Kiškis

<http://www.nplc.lt/vz/vz10/vz10.htm>

²⁴ <http://www.lbo.state.oh.us/fiscal/fiscalnotes/124ga/HB0362SR.HTM>

²⁵ Lietuvos žinios 2008 m. straipsnis „Kalinių vedlys į laisvę“

psichologiniais testais, straipsnio autoriai teigia, kad nemaža dalis nuteistųjų laisvės atėmimu iki gyvos galvos, nebematydami ateities perspektyvų, praranda poreikį bendrauti, jie tarsi netenka savojo „aš“. Keliama prielaida, kad anksčiau ar vėliau tokių žmonių psichika sutriks. Lėtas asmenybės degradavimas prilyginamas pačiam žiauriausiam kankinimui, kas yra ne geriau nei mirties bausmė. Egidijus Bičkauskas minėtame straipsnyje „Argumentai „už“ ir „prieš“ mirties bausmę“ rašė – net jeigu tokie asmenys kada nors išeis, kita jų apgyvendinimo vieta pirmiausia bus psichiatrinė ligoninė²⁶.

Taigi straipsnio mintis yra, kad kalinimas iki gyvos galvos yra tikrų tikriausia kankinanti bausmė, nukreipta ne į fizinių kančių kėlimą, bet į dvasinės kančios kėlimą be jokių galimybių ją nutraukti. Deja, nekliamas klausimas, ar didesnė blogybė yra iki gyvos galvos žmogų kankinti, ar užbaigti jo kančias vienu ryžtingu, įstatymo numatytu veiksnu²⁷.

Boguslavas Volnievičius rašo – „Teisminėje sistemoje svarbiausia bausmė turi išimtinę reikšmę, bet ne dėl to, jog yra griežčiausia. Mirtis – tai ne baisiausia, kas gali atsitikti žmogui. Būtų klaidinga manyti, kad ši bausmė yra paskutinė pakopa galimų bausmių eilėje pagal griežtumą. Svarbiausia bausmė visiškai nepriklauso šiai eilei, tai kitokios rūšies bausmė. Kitos bausmės savo pasekmėmis neišėina už šio pasaulio ribų, po jų įvykdymo žmogus pasilieka jame. Svarbiausia bausmė priverčia iškelti į kitą pasaulį ir gesina bet kokią viltį ar kančią. Jos išimtinė svarba susijusi su išimtinė vieta, kurią žmogaus gyvenime užima mirtis. Pagrindinė bausmė yra metafizinė²⁸“

Taigi realiai Boguslavas Volnievičius antrina tai nuomonei, kad anaiptol ne mirties bausmė yra žiauri. Ir labiau krypta į apmąstymus apie bausmės esmę.

Boguslavas Voinevičius taip pat pažymi: „Aboliucionistai kelia visai nevykusius argumentus. Štai vienas dažnai sutinkamas: ne bausmės žiaurumas, bet jos neišvengiamumas gali atbaidyti nusikaltėlį. Kitaip tariant ne plotis apskaičiuoja stačiakampio lauką, bet ilgis. Atbaidymo efektas pasiekiamas tuo atveju, kai bausmė yra

²⁶ Nuteistieji iki gyvos galvos – tarp depresijos ir menkų vilčių. Lietuvos rytas. 1999 m. rugpjūčio 21 d., Nr. 194

²⁷ Making martyrs of criminals, the left is trying to make it more difficult EVAN GAHR - American Spectator - 6/23/00

²⁸ H.A. Bedau, „Capital Punishment and Social Defense“, Social Ethics. Morality and Social Policy. New York 1987, 124 psl.

ir griežta ir neišvengiama. Čia kažkas panašaus į daugybą: kai kažkuris veiksnyms mažėja, mažėja ir visas efektas, o kada siekia nulio – darosi nuliu. Didelis griežtumas prie žemo išaiškinamumo naudos neduos, tačiau nepadės ir aukštas išaiškinamumo rodiklis prie mažo bausmės griežtumo.”²⁹

Iš tiesų, argumentas pripažįstamas, ir priimtinas net ir aboliucionistams. Antai A. Bekeris irgi svarstė dėl to, kas turi didesnę įtaką nusikaltėlių įbauginimui: išaiškinimo tikimybė ar bausmės dydis? Visgi pati argumento esmė lieka nepakitusi, bausmės griežtumas neabejotinai yra vienas elementų siekiant efektyvinti baudžiamosios teisės poveikį.

Kai kurie aboliucionistai į Vonievičiaus argumentą atsako klausimu, kodėl būtent mirties bausmė laikoma griežta bausme? Visgi, ar mirties bausmė griežta bausmė, galima palikti atvirą, nes manau, šiuo klausimu be abejo galima diskutuoti, bet daugumos nuomonė palaikys poziciją, kad mirties bausmė- griežta bausmė.

Tarp nuteistųjų iki gyvos galvos apie 16 proc. turi emocinių problemų, kurias galėtų išspręsti šeimos psichoterapija (Navaitis, 2001). Vilniaus Lukiškių tardymo izoliatoriuje- kalėjime pagal galiojančias vidaus taisykles, naujiems kaliniams, kuriems paskirta įkalinimo bausmė, turi būti skirtas ypatingas stebėjimas pirmąsias kalinimo dienas, nes praktika parodė milžinišką savižudybės tikimybę.

Psichoterapijos praktika pažymi, kad pirmaisiais įkalinimo iki gyvos galvos metais, kalinius užklumpa suvokimas, kad iki gyvos galvos jie nematys laisvės. Tas suvokimas sukelia dvasines kančias, padidina savižudybės tikimybę, polinkį į savižudybę, depresiją.

Galima numanyti ir vertinti, ar tokių sąlygų sudarymas žmogui yra humaniškas. Tikėtina, kad kalinimas iki gyvos galvos atima norą gyventi, stumia kalinį pakelti ranką prieš save. Ne visi asmenys pasiryžta tokiam žingsniui, tad priversti kankintis. Tie, kurie drįsta baigti gyvenimą savižudybe, neretai elgiasi prieš savo religinius, etinius ir savisaugos instinktus (Lietuvoje vyraujančioje krikščioniškoje pasaulėjautoje savižudybė netoleruojama ir smerkiama).

Savižudybės bandymai gali baigtis nesėkme su didele susiluošinimo tikimybe (nesėkmingai nuodijantis sutrinka organų veikla, išgyvenus po šuolio iš didelio aukščio- lūžta kaulai, stuburas, tikėtinas paralyžius). Tuomet žmogus dar ir savo noru, nors ir per

²⁹ . P. Bartula. Kara Smierci – powracający dylemat., Krakov 1998

neatsargumą, atima sau paskutinę veiksmų laisvės galimybę- fizinį įgalumą. Supratimas, kad savo veiksmais sukėlė sau neįgalumą žmogui kelia dar didesnes dvasines kančias.

Įdomus faktas, kad apklausus kelis nuteistuosius, kuriems mirties bausmė pakeista įkalinimu iki gyvos galvos³⁰, net šeši iš devynių nuteistųjų mirties bausmė, pripažino, kad gauti kulką į pakaušį kur kas lengviau, negu kalėti visą gyvenimą kalėjime³¹. Šis faktas kartais aboliucionistų naudojamas, kaip argumentas, jog mirties bausmė- per lengva išėitis nusikaltėliams, kad jie neva labiau linkę susilaukti mirties bausmės, o ne įkalinimo iki gyvos galvos.

Literatūroje aprašoma, kad ilgalaikis kalinimas sukelia psichikos sutrikimus, kartais psicinės ligos tapdavo tokios sunkios, kad kalinti nuteistuosius būdavo netikslinga. Nors fiziškai sveiki, nuteistieji įvardijami kaip „dvasiškai mirę“³². Akcentuojama, kad dvasinės kančios kildavo ne dėl išgyvenimų dėl padarytų nusikaltimų, o dėl paties kalinimo sukeltamų kančių.

Sudarant žmogui tokias sąlygas, pastarasis kankinasi, ir tikrai nelogiška įkalinimą iki gyvos galvos užuot sudarius sąlygas pasitraukti iš gyvenimo su valstybės pagalba, pavadinti humanišku elgesiu.

Krikščioniška moralė yra dar vienas aboliucionistų teiginys kovoje prieš mirties bausmę. Naudojamas dešimties Dievo įsakymų vienas iš nurodymų „nežudyk“. Anglų kalboje nurodymas „nežudyk“ skamba „thus shall not kill“, kas reiškia, „neatimk gyvybės“, bet tikslus pažodinis ir prasminis vertimas iš hebrajų kalbos skambėtų „thus shall not murder“³³, kas reiškia „nenužudyk, neužmušk“, kas glaustai siejasi su kriminalinės veiklos- gyvybės atėmimo- draudimu. Be to, testamento Išėjimo knygoje „book of Exodus“ yra epizodas apie Mozės įsakymų lenteles, kuriose buvo numatyta mirties bausmė už daugumą nusikaltimų, tame tarpe ir už žmogžudystę (už ją – mirtis be pasigailėjimo).

Prigimtinės teisės yra kitas argumentas kovoje tarp retencionistų ir aboliucionistų. Teigiama, kad valstybė neturi jokios teisės į prigimtinių žmogaus teisių apimtį. Prigimtinės teisės (į gyvybę, sveikatą, garbę ir orumą) neatimamos ir turi būti

³⁰ R. Drakšas, Mirties bausmė: situacija ir perspektyvos, Vilnius, 2002, p.116

³¹ A. Kutkevičius. Kalėti visą gyvenimą sunkiau, negu gauti kulką į pakaušį. Respublika, 1998 m. gruodžio 12 d.

³² J. Wąsik. Kara dożywotniego więzienia w Polsce. Warszawa, 1963, s. 55.

³³ BBC - Religion & Ethics - Capital punishment: Introduction

gerbiamos. Sakoma, kad ne valstybė suteikė žmogui gyvybę, todėl ne ji ir įgaliota ją atimti.

Bet juk prigimtinė teisė į gyvybę nėra absoliuti. Teisėje numatytas ir būtinios ginties institutas, kuris yra lyg ir išimtis, kai atėmęs gyvybę kitam, nebūsi baudžiamas baudžiamąja tvarka. Taip pat ir su karu, juk neatkreipiama dėmesio, kad valstybė turi neatimamą teisę vykdyti karo veiksmus savigynos tikslais, o po šiais žodžiais slepiasi tai, kad valstybei pripažįstama teisė naikinti priešiškos valstybės (agresorės) gyvąją karinę jėgą (žudyti žmones).

Jeigu prigimtinės teisės yra neatimamos jokiais būdais ir jokiais aplinkybėmis, tai keistai atrodo leidimas valstybei žudyti priešininko žmones.

Karo teisė yra likusi iš tradicijų, nors karo metodais spręsti tarptautines problemas irgi laikoma necivilizuota. Tačiau nė viena tarptautinė organizacija nesugebėjo visiškai uždrausti karinių veiksmų.

Taigi, karo metu žudomi žmonės irgi yra naikinami valstybės. Skiriasi tik pagrindas, nes karinio konflikto atveju žudoma ne vien ginantis nuo puolančiųjų, bet ir puolant pačiam prevencinio karo atveju ar tiesiog vykstant karo veiksmams (net ir ginantis nuo puolamojo karo tenka pulti, net kai aktyvus puolimas mūšio lauke iš agresoriaus pusės sustojęs, nevyksta).

Klasikinės savigynos fizinių asmenų atveju, aktyvūs veiksmai, nukreipti į besikėsinančiojo asmenį privalo būti nutraukti, vos tik dingsta grėsmė besiginančiojo asmeniui.

Todėl logiška manyti, kad prigimtinės teisės saugo gyvybę ne visa apimtimi, ir būtinoji gintis nėra vienintelis atvejis, kai gyvybės atėmimas yra pateisinamas. Atveju, kai gyvybės atėmimas yra pateisinamas, yra ir karinis konfliktas, eutanazija, abortas, specialiųjų tarnybų veikla, kai atliekant slaptas užduotis eliminuojami tam tikri asmenys bei kiti atvejai. Beje, būtinoji gintis buvo ir yra pripažįstama prigimtine žmogaus teise³⁴. Maža to, Būtinios ginties, kaip prigimtinės teisės varžyti niekas (net valstybė) neturi galių³⁵. Kas sako, kad tarp šių negalima įrašyti ir valstybės teisę nužudyti pavojingą nusikaltėlį, idant eliminuoti jį iš visuomenės?

Valstybės pareiga vykdyti teisingumą

Be to, istoriškai susiklostė, kad suprasdama keršto instituto reikšmę žmogaus prigimtyje, bet nenorėdama paleisti iš rankų socialinės pusiausvyros kontrolės, suvereno

³⁴ E. Samson. Strafrecht. Frankfurt a/M, 1988

³⁵ V.Pavilionis, R. Merkevičius, Būtinoji gintis. Vilnius, 1999, p. 29.

valdytoja valstybė (valdovas) centralizavo gyvybės atėmimo teisę savo rankose. Suprasdama nuskriaustųjų ir nukentėjusiųjų teisę į kerštą, valstybė taikė mirties bausmę norėdama palaikyti rimtį valstybėje (nežudyk, už tave tai padarysiu aš- taip, kaip turi būti).

2002 metų liepos 2-ąją virš Vokietijos susidūrė Baškirijos oro linijų lėktuvas ir laineris „Boing 757“. Vokietijos duomenimis, 71 žmogus žuvo, tarp jų – 52 vaikai. Tyrimo eigoje paaškėjo, kad kalti yra Šveicarų oro dispečeriai. Po kurio laiko žuvusiųjų vaikų tėvai ėmė grasinti šveicarų dispečeriams susidorojimu, o vienas grasinimas buvo įgyvendintas. Buvo nužudytas oro dispečeris, įtartas nusikalstamu aplaidumu reguliuojant oro erdvę, kas galimai nulėmė katastrofą. Tai yra pavyzdys, kai valstybė negali įgyvendinti reikalaujamo atitinkamo keršto didelio nusikaltimo kaltininkams, ir kad tokiu atveju aukų artimieji gali būti priversti taisyti teisės klaidas savo rankomis.

T. Hobesas teigė, kad bausmė tėra priemonė monarchui pasiekti neribotą valdžią pavaldinių atžvilgiu; be mirties bausmės monarchas rarastų valdžią³⁶. Tai irgi teisinga mintis, nors šiais laikais nėra aktualu, nes nors monarchai ir naudojami mirties bausme, kaip būdu pašalinti oponentus (pvz., Anglijos karalienė Elžbieta prieš Škotijos karalienę Mariją), bet šiais moderniosios demokratijos laikais neįmanomas toks susidorojimas be neigiamos visuomenės ir tarptautinės bendruomenės nuomonės.

³⁶ G. H. Sabine, Th. L. Thorson. Politinių teorijų istorija. Vilnius, 1995, p. 469-470.

2.5 Mirties bausmės pažangumo klausimas

Konstitucijos 1 straipsnyje nustatyta, jog Lietuvos valstybė yra nepriklausoma demokratinė respublika. Vienas svarbiausių sprendimų priėmimo demokratinų principų yra daugumos atstovavimo principas.

Šis principas atsispindi Konstitucijoje nustatant Seimo, kitų atstovaujančiųjų institucijų veiklos, įstatymų priėmimo procedūras ir nustatant kitus klausimus. Konstitucijoje taip pat yra nurodyta, kad suverenitetas priklauso Tautai (2 straipsnis). Suverenitetą piliečiai įgyvendina dalyvaudami valdant savo šalį tiek tiesiogiai, tiek per demokratiškai išrinktus atstovus (33 straipsnis).

Piliečių tiesioginis dalyvavimas valdant šalį yra esminė aukščiausios suverenios galios išraiška, todėl per referendumą turi būti nustatyta tikroji Tautos valia. Visi iki šiol Lietuvos Respublikoje vykę referendumai, tarp jų ir tie, kurių metu buvo priimta dabartinė Lietuvos Respublikos Konstitucija bei konstitucinė nuostata "Lietuvos valstybė yra nepriklausoma demokratinė respublika", buvo organizuoti vadovaujantis šiuo principu ir Lietuvos valstybės demokratine teisine tradicija. Rinkdami savo atstovus piliečiai tikisi, kad jų nuomonės bus paisoma svarbiausiais šalies gyvenimo klausimais. Numoti ranka į piliečių valią ir vadinti politikus, klausančius visuomenės nuomonės, populistais, yra nepriimtina ir prieštarautų Konstitucijai.

„Įvairių tyrimų duomenimis, apie 70 nuošimčių apklaustųjų pritaria mirties bausmei. Pavyzdžiui, Vilniaus universiteto Teisės fakulteto studentai dar 1996 metais atlikę teisininkų apklausą sužinojo, kad mirties bausmės šalininkai sudaro absoliučią daugumą – 75,2 nuošimčių visų respondentų“³⁷.

Savo straipsnyje Dr. R. Drakšas įvardija norą atimti sunkiam nusikaltėliui gyvybę satisfakciniu: „Atpildo arba retribucijos idėja remiasi gerai žinomu principu “akis už akį”. Kritikai teisingai pastebi, jog Taliono principas jau morališkai paseno. Juk tokiu primityviu principu remiantis padegėjui turėtų būti sudeginamas jo turtas, sulaužiusiam koją ar ranką taip pat sulaužoma ranka“³⁸. Dr. R. Drakšas teigia, kad visuomenė turi įvairių galimybių parodyti neigiamą požiūrį į nusikaltimą ir nusikaltėlį, netaikydama pačios žiauriausios - mirties bausmės.

Visgi galima teigti, kad visuomenė neabsolutina retribucinio elemento teisėje. Praktika rodo, kad dėl ilgalaikio kalėjimų bausmės taikymo visuomenės sąmonėje įsitvirtino laisvės atėmimo bausmė, kaip bausmė už daugumą nusikalstamų veikų. Taigi

³⁷ R. Drakšo straipsnis „mirties bausmės panaikinimo kritika Lietuvoje“ Teisė, 2000, Nr. 35, p. 5-16.

³⁸ R. Drakšo straipsnis „mirties bausmės panaikinimo kritika Lietuvoje“ Teisė, 2000, Nr. 35, p. 5-16.

įkalinimo bausmė net ir už sunkius nusikaltimus visuomenei yra savaime suprantamas dalykas. Tačiau už sunkiausių, žiauriausių ir smerktiniausių nusikaltimus visuomenė iš karto reikalauja retribucijos, nepaisydama nusistovėjusios laisvės atėmimo bausmių skyrimo praktikos³⁹. Vadinasi, nepaisant įsitvirtinusios laisvės atėmimo bausmės praktikos, už sunkiausių nusikaltimus visuomenė vis dar pasiryžusi taikyti griežčiausias poveikio priemones.

Nors šiuolaikinėje teisėje kiekviena proga akcentuojama, jog bausmės tikslas nėra nubausti, priversti kentėti, bet tai greičiau yra dirbtinė civilizacijos pažangos pasekmė, ir ji nėra natūraliai biologiškai evoliucionavusi individo vystymosi eigoje.

Liberalioji filosofija teigia, kad individas yra protingas, o masė, individų sambūris yra kvailas, pavojingas ir tamsus darinys. Pasitelkus loginę analizę ir preziumuojant, kad:

1. individas yra protingas, o masė, individų sambūris yra kvailas, pavojingas ir tamsus darinys
2. mirties bausmė- atgyvena ir jai pritarti gali tik tamsūs žmonės

tai, keistai atrodytų tam tikrų išsilavinusių žmonių pritariamos mintys mirties bausmei :

Pavyzdžiui, Seimo narys, rašytojas Jonas Avyžius teigė – „Dar per anksti naikinti mirties bausmę. Reikia palaukti, kol gerokai sumažės nusikalstamumas, kada žmonės jaustųsi saugūs. Vis dėlto žmogus, kuris yra nužudomas, taip pat turi prigimtine teisę, o tas, kuris pasikėsino, turi atsakyti. Čia nėra kerštas, bet – teisingumas. Abejoju, ar mirties bausmė neturi įtakos nusikalstamumo mažėjimui. Šiaip ar taip, nusikaltėlius veiktų pati atmosfera, kad jie gali būti nubausti mirtimi“⁴⁰.

Preziumuojant priešingai- kad:

1. individas kvailas
 2. tik visuomenės santalka, bendras kolektyvinis protas, sutelkęs intelektualine pastangas gali priimti teisingus ir pažangius sprendimus,
- taip pat keistai atrodo platus visuomenės, sutelktų šalies intelektualinių jėgų pritarimas mirties bausmės atkūrimui, kaip nepažangiai idėjai (kaip minėta aukščiau, visuomenėje gajos mirties bausmės atkūrimo idėjos, o visuomenės

³⁹ A. Jonaitienės bylą aptarinėjant elektroninėje žiniasklaidoje, komentaruose visuomenės pasipiktinimas nuteistosios veiksmais reiškėsi ir kvietimais atkurti mirties bausmę. Taip pat mirties bausmės atkūrimo idėjos buvo viešinos ir aprašant Pauliko, Klumbio bylas spaudoje.

⁴⁰ Seime svarstoma, ar naikinti mirties bausmę. Lietuvos Rytas. 1998 m. gruodžio 15 d., Nr. 293

apklausos leidžia spėti, kad mirties bausmei gali pritarti gana didelis visuomenės ratas).

Peršasi prielaida, kad mirties bausmė, kaip retribucijos idėja, nėra nei pažangi, nei nepažangi, nes loginis nagrinėjimo būdas, aprašytas aukščiau, neleidžia daryti tokios kategoriškos išvados.

Pavyzdžiu galima imti JAV jurisprudenciją ir teisinę doktriną. JAV konstitucijos aštuntoji pataisa draudžia „žiaurias ir neįprastas“ bausmes. Terminas „žiaurios ir neįprastos“ nebuvo apibrėžta ir smulkiau paaiškinta, visgi klausimas dėl mirties bausmės atitikimo JAV konstitucijai ir apskritai dėl jos pažangumo, buvo keliamas.

Byloje *Trop v. Dulles* teisėjas Earl Warren pasakė: „nesigilinant į argumentus prieš mirties bausmę (jiems esant pagrįstais moraliniais ir kitais argumentais), ir nepaisant mirties bausmės įgyvendinimo būdų, mirties bausmė įsitvirtino per ilgą istorinį laikotarpį, ir kol ji yra priimtina daugumai, tol negalima teigti, kad ji turi žiaurumo požymių“⁴¹.

Buvęs Kalifornijos aukščiausiojo teismo teisėjas Marshall McComb 1972 metais rašė⁴²:

„mano nuomone, mirties bausmė yra teisėta, konstitucionali, ir būtent dėl to, kad tai yra ne jurisdikcinės, teisminės sistemos klausimas, o įstatymo leidžiamosios valdžios prerogatyva. Taigi mirties bausmės panaikinimo klausimas gali būti keliamas tik piliečių įstatymo inicijavimo tvarka, ne teismams spręsti šį klausimą“⁴³.

Publicistas Jeff Jacoby taip pateikė mirties bausmę poetiškai, bet atskleisdamas jos esmę Amerikos bausmių politikoje:

„Čia tik teisė gali kalbėti su skerdynes neišgyvenusiujų artimaisiais sakydama jiems: mes, visuomenė, priimame tavo praradimą su visu rimtumu. Suprantame, kad esi kupinas pykčio ir skausmo. Žinome, kad šauki keršto, kad norėtum žmogžudį pasmaugti savo rankomis, ir tu esi teisus šitaip jausdamasis. Bet tu neteisus taip elgdamasis. Kaip nuosaiki ir teisinga visuomenė, mes tai padarysime už tave. Teisingai. Ir po teisingo proceso, ir atidavę nusikaltėlių teismui“⁴⁴.

⁴¹ *Trop vs Dulles* byla <http://caselaw.lp.findlaw.com/scripts/getcase.pl?court=US&vol=356&invol=86>

⁴² *Furman vs Georgia* byla http://www.absoluteastronomy.com/topics/Furman_v._Georgia

⁴³ Informacinis mirties bausmės analizės portalas www.wesleylowe.com/cp.html

⁴⁴ Informacinis mirties bausmės analizės portalas www.wesleylowe.com/cp.html

Dėl pažangumo keliami tokie teiginiai, į kuriuos galima atitinkamai ir atsakyti.
Aboliucionistų dažniausi teiginiai (A) ir retencionistiniai atsakymai (B):

A: Bet koks žudymas yra blogai

R: Abortai dar ir dabar legalūs daugumoje „pažangių“ valstybių.

A: Kiekviena gyvybė yra brangi

R: Kiekvieno žmogžudžio gyvybė brangi, o jų aukų ne tokia brangi?

A: Atėmus gyvybę žmogžudžiui, aukos neprikelsi

R: o įkalinus iki gyvos galvos ar prikelsi?

A: reikia suteikti šansą žmogžudžiui pasitaisyti

R: ir priimti riziką, kad vėl bus nužudytas kas nors, tai patys ir priimkite jį į namus?

A: Nuteistasis mirties bausmei X yra protinga ir talentingas tapytojas.

R: Puiki priežastis atleisti jam visas žmogžudystes

A: vakar įvykdyta mirties bausmė sukėlė nuteistajam dideles kančias prieš mirtį

R: Nuteistasis porą kartų sukosėjo, o jo kankinta auka merdėjo 5 valandas

A: Įkalinimas iki gyvos galvos atgrąšo nusikaltėlius

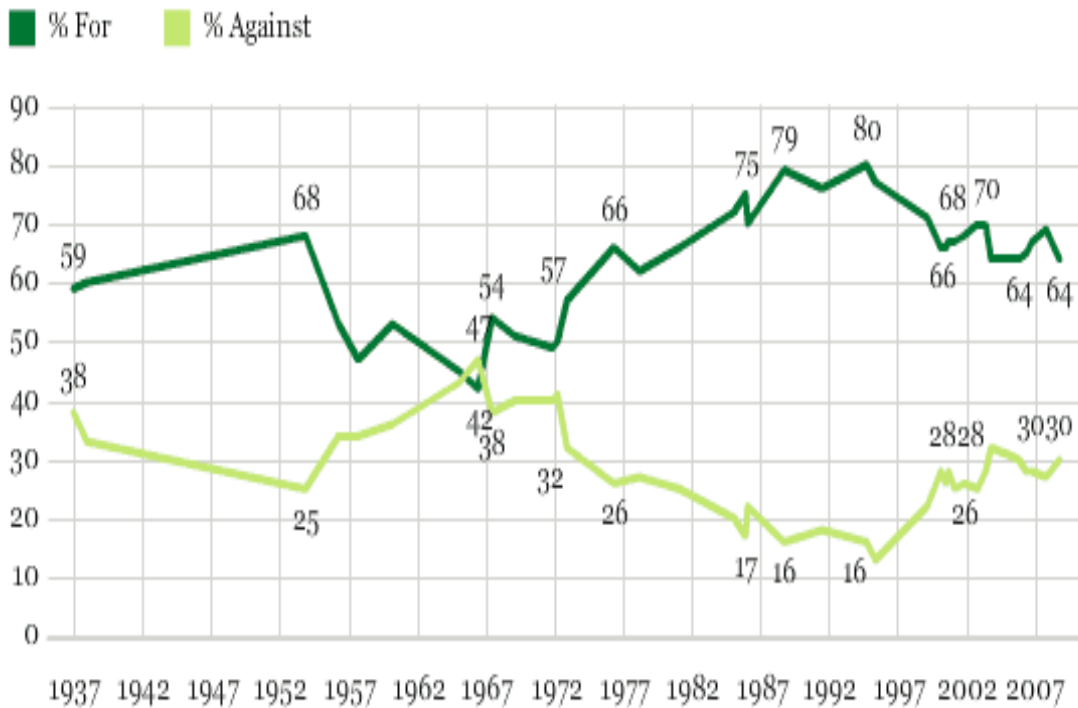
R: pabėgimo tikimybė, amnestija, malonė, ir nužudymai bei riaušės kalėjime nesiskaito?

JAV aukščiausiasis teismas Gegg v. Georgika byloje 1976-07-02 yra pasisakęs:

„Sprendimas, kad mirties bausmė gali būti tinkamas atsakas išskirtiniais atvejais yra ne kas kita, kaip visuomenės išsiskirtinis tikėjimas, jog tam tikri nusikaltimai yra tokie žiaurūs ir smerktini, jog vienintelis tinkamas atsakas yra mirties bausmė“

Tai dar kartą patvirtina, kad JAV mirties bausmė laikoma atitinkantis JAV visuomeninę teisinę brandą, JAV yra aiškus pritarimas mirties bausmei. Tą patvirtina Gallup nuomonės tyrimų duomenys. Štai tyrimo⁴⁵ rezultatai:

Are you in favor of the death penalty for a person convicted of murder?

GALLUP POLL

Šie rezultatai vienareikšmiškai leidžia teigti apie akivaizdų amerikiečių pritarimą mirties bausmei. Nepaisant to, kad tyrimų ir apklausų apie mirties bausmę yra ganėtinai daug, visgi Gallup yra pasaulinio lygio nuomonės tyrimų kompanija, kurios tyrimais abejoti galima labai rezervuotai.

Taigi JAV mirties bausmė laikoma normalia bausmės forma, aišku ir šioje šalyje aboliucionizmas, apeliuodamas į žmogiškumą ir užuojautą ragina atsisakyti mirties bausmės. Kartais aboliucionistai manipuliuoja statistiniais duomenimis, ekonominius rodiklius dėl mirties bausmės brangumo. Tačiau tokie manipuliavimai neranda patvirtinimo, yra labai spekuliatyvūs. Taip pat ir visuomenės nuomonės tyrimai yra pateikiami įvairūs. Visgi rimtų pripažintų tyrimų kompanijų (kaip Gallup) teikiami tyrimai rodo visiškai priešingus nuomonės tyrimo rezultatus, nei kad pavieniai

⁴⁵ www.gallup.com , polls, public opinion

aboliucionistų teikiami tyrimai. Pastarieji , galima sakyti, yra nepatikimi, nes kardinaliai skiriasi nuo Gallup kompanijos pateikiamų duomenų.

Be to, mirties bausmės priešininkų pateikiami visuomenės nuomonės tyrimai yra atlikti jų pačių, jų pačių lėšomis ir jėgomis. Gallup tuo tarpu yra objektyvi, nesuinteresuota mirties bausmės buvimu ar nebuvimu kompanija, kurios tikslas yra ne propaguoti ar neigti mirties bausmę, o atlikinėti tyrimus. Tuo tarpu suinteresuoto asmens atlikti tyrimai, kurių rezultatai skiriasi nuo objektyvių Gallup pateiktų rezultatų, verčia įtarti pirmųjų (aboliucionistinių organizacijų) šališkumu.

Tai nieko keisto, nes tarkime, apklausos, atliktos teminėje svetainėje rezultatai dažnai būna absoliučiai neobjektyvūs.. Pavyzdžiui, galima numanyti, kokie rezultatai būtų Kuklusklano organizacijos nariams skirtoje interneto svetainėje apklausos „ar mėgstate negrus?“. Absoliuti dauguma atsakymų būtų „Ne“ ir tai anaiptol neatspindėtų JAV nuomonės apie afroamerikiečius.

Visa tai leidžia teigti, kad mirties bausmės pažangumo klausimas bent jau JAV net nekyla. Tai yra vertybinis klausimas, kur teigiama, kad negalima žudyti nusikaltėlių, bet nesakoma, kad tai yra atgyvena ir viduramžiškas elgesys.

2.6 Mirties bausmės panaikinimas Lietuvoje, apžvalga

Šiuo metu mirties bausmė yra uždrausta Lietuvoje tiek nacionalinių, tiek tarptautinių teisės aktų pagrindu.

Nuo 1994 m. Europos Taryba kiekvienai valstybei, stojančiai į Europos Tarybą, kelia reikalavimą įsipareigoti panaikinti mirties bausmę. Europos Tarybos Parlamentinės Asamblėjos Rezoliucija 1044 (1994) nustato, kad noras pasirašyti ir ratifikuoti Konvencijos Šeštąjį protokolą ir įvesti moratoriumą mirties bausmei įstojus į Europos Sąjungą yra sąlyga, kurią Asamblėja kelia valstybių narystei Europos Taryboje. Dėl to visos naujos Europos Tarybos narės pareiškė, kad įvykdys šį reikalavimą. 1997 m. įvykęs Europos Tarybos valstybių narių vadovų susitikimas paragino visuotinai panaikinti mirties bausmę, o iki tol išlaikyti Europoje galiojantį moratoriumą mirties egzekucijoms.

Mirties bausmės panaikinimas yra ir narystės Europos Sąjungoje sąlyga, nors joks Europos Sąjungos teisės aktas tokios formalios sąlygos kol kas nenustato. 1997 m. lapkričio 10 d. Europos Sąjungos valstybių konferencijoje, kurioje buvo priimta Amsterdamo Sutartis, modifikuojanti Europos Sąjungos Sutartį ir Europos Bendrijų steigimo sutartis bei kai kuriuos su jomis susijusius aktus, taip pat buvo priimta Deklaracija dėl mirties bausmės panaikinimo.

Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos institucijų jurisprudencijoje ryškėja tendencija pripažinti, kad mirties bausmės taikymas gali būti kvalifikuotas kaip nežmoniška ir žmogaus orumą žeminanti bausmė.

1998 metų sausio 15 dieną Seimo narių grupė kreipėsi į Lietuvos Respublikos Konstitucinį Teismą su prašymu ištirti ar Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 105 straipsnio sankcija, numatanti mirties bausmę, neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai. Konstitucinis Teismas kreipėsi įvairių sričių ekspertų nuomonės ir savo nutarime pasirėmė jų išsakytais argumentais.

Tarptautinės teisės specialistas habil. dr. V. Vadapalas pažymėjo, kad Lietuvos Respublika yra prisijungusi prie kai kurių tarptautinių sutarčių, nustatančių tam tikrus mirties bausmės taikymo apribojimus, t. y. prie Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto, 1949 m. Ženevos konvencijos dėl elgesio su karo belaisviais ir 1949 m. Ženevos konvencijos dėl civilių gyventojų apsaugos karo metu.

Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto 6 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad "šalyse, kur nepanaikinta mirties bausmė, mirties nuosprendžiai gali būti priimami tik už sunkiausius nusikaltimus, kurie galiojo tuo momentu, kai buvo

padarytas nusikaltimas, ir kurie neturi prieštarauti Pakto ir Konvencijos dėl genocido nusikaltimui kelio užkirtimo ir baudimo už jį nuostatoms.

Ši bausmė gali būti įvykdyta tik pagal kompetentingo teismo priimtą galutinį nuosprendį". Šio straipsnio 5 dalis skelbia, kad "mirties nuosprendis negali būti priimtas už nusikaltimus, kuriuos padarė jaunesni kaip aštuoniolikos metų asmenys, ir negali būti vykdomas nėščioms moterims"⁴⁶.

V. Vadapalo nuomone, Lietuvos Respublika, būdama Europos Tarybos narė ir Europos žmogaus teisių konvencijos dalyvė, privalo panaikinti mirties bausmę bent taikos metu.

Mirties bausmės vykdymas Lietuvos Respublikoje gali būti vertinamas kaip prieštaraujantis Konstitucijos 21 straipsnio 3 dalies ir Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 3 straipsnio nuostatoms.

Konstituciniam Teismui pasisakė Teisės instituto direktorius A. Dapšys, kuris savo paaiškinime nurodė, kad BK numato bausmės paskirtį. Mirties bausmė sunkiai derinasi su BK 21 straipsnio nuostatomis, nes galimybė nuteistajam daryti naujus nusikaltimus yra visiškai atimama. Todėl mirties bausmė nėra bausmė. Tai yra dar viena legalizuota gyvybės atėmimo arba nusikaltėlio fizinio sunaikinimo priemonė, kurią šiuo atveju vykdo valstybė.(KT nutarimas).⁴⁷.

Būtina pakomentuoti A. Dapšio išsakytų argumentų pagrįstumą. Tai, kad nusikaltėliui atimama galimybė daryti nusikaltimus, suvokiama kaip neigiamas aspektas, kuris formaliai neatitinka bausmės tikslų, nors pagal galiojantį BPK⁴⁸, vienas iš bausmių tikslų yra atimti nusikaltėliams galimybę daryti priešingus teisei veiksmus.

Tai, kad mirties bausmė maksimizuoja šio tikslo efektyvumą, turėtų būti vertintina, kaip teigiamas privalumas, suprantant ir neigiamą pasiekto tikslo pusę. Tačiau teigiamą privalumą naudoti ir pateikti kaip trūkumą yra visiškai alogiška, ir tikrai nepagrįstai yra naudojamas Konstituciniame teisme.

Dar labiau keistas atrodo Konstitucinio teismo valia panaudoti tokį išsvirkščią argumentą pagrindžiant mirties bausmės prieštarumą Konstitucijai. Visgi esminės reikšmės Konstitucinio teismo sprendimui šio argumento nepanaudojimas nebūtų turėjęs, nes mirties bausmė buvo panaikinta ne tiek dėl humanistinių idėjų vyravimo, kaip kad buvo Europoje, o dėl Europos struktūrų, institucijų ir teisinės bazės reikalavimų ir normų.

⁴⁶ 1998-12-09 Konstitucinio teismo nutartis dėl mirties bausmės

⁴⁷ 1998-12-09 Konstitucinio teismo nutartis dėl mirties bausmės

⁴⁸ Teisės aktų paieška <http://www.lrs.lt/>

Konstituciniame teisme pasisakė ir Lietuvos teisės akademijos dekanas dr. K. Stungys, kuris paaiškino, kad, „be išvardytų Konstitucijos straipsnių, yra kitų norminių aktų, užtikrinančių žmogaus teisę į gyvybę. Visi šie aktai nustato visuomenės ir atskirų jos individų įpareigojimą gerbti ir saugoti žmogaus gyvybę. Žmonės, darantys sunkius nusikaltimus, sąmoningai, piktybiškai žudantys žmones, nėra apsaugoti minėtų teisės normų, reguliuojančių normalius santykius. Kategoriškai pasisakyti prieš mirties bausmę - tai reiškia privilegijuoti žudiką aukos požiūriu“ (tas pats KT nutarimas).

Galima daryti loginę išvadą, kad sprendimas uždrausti mirties bausmę buvo grynai politinis, siekiant įsilieti į Europines struktūras. Tokiu atveju vieša paslaptis yra, kad Konstitucinis teismas nutarimą priėmė politiškai „teisingą“, neatsižvelgdamas į vyraujančią visuomenės nuomonę, teisinės sistemos pažangą, teisinės sąmonės brandą, kriminogeninę padėtį bei kitų visuomenės narių teisę į saugią aplinką, gyvybę nuo pavojingų asmenų, linkusių nusikalsti.

Kitas argumentas, naudotas Konstitucinio teismo argumentacijoje, yra tas, kad dalis žmogžudžių po jų įvykdyto nužudymo, tampa nebepavojingi visuomenei, nes išnyksta realus nusikaltimo motyvas (auka mirus?), taigi taikyti mirties bausmę tokiems nusikaltėliams - beprasmiška (pvz., kerštas)⁴⁹.

Toks argumentavimas irgi sunkiai suprantamas. Ar Konstitucinis teismas norėjo pasakyti, jog reikia atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės, kai žmogžudys keršydamas nužudo auką, jos nebėra, todėl jis daugiau nebežudys? Tokiu atveju, atkeršijus, jis, neva, tampa nepavojingu visuomenei, nes tikslas įvykdytas, „daugiau taip nedarysiu“?.

Konstitucinis teismas pripažįsta galimybę tokį nusikaltėlį vertu atleidimo už savo veiklą pagal BK reikalavimus (veikai praradus pavojingumą).

Absoliučiai nepagrįsta tokia idėja, kad atkeršijus, įvykdžius nusikalstamą sumanymą, asmuo tampa nebepavojingas visuomenei. Juk jei kartą ryžosi keršydamas pažeisti įstatymus, tai kokia garantija, kad toks asmuo vėl nepakartos savo veiksmų prieš kitą objektą? Toks asmuo kaip tik liudija savo pavojingumą visuomenei, jei ryžosi pažeisti įstatymus siekdamas savo tikslų. Todėl šioje sferoje Konstitucinio teismo sprendimo motyvacija labai silpna ir netgi ciniška.

Konstitucinis Teismas toliau argumentacijoje nurodo: „atlikti tyrimai rodo, kad dalį nužudymų, už kurių padarymą sunkinančiomis aplinkybėmis BK numato mirties bausmę, padaro riboto pakaltinamumo ar ties jo riba esantys asmenys. Tai reiškia,

⁴⁹ 1998-12-09 Konstitucinio teismo nutartis dėl mirties bausmės

jog šiuo metu Lietuvoje yra pavojus, kad mirti gali būti pasmerkami psichiškai ne visai sveiki asmenys. Nuteisus žmogų mirtimi ir įvykdžius šią bausmę, klaidos, kurių, kaip rodo istorija, pasitaiko, yra nebeapataisomos. Tokios klaidos auka gali būti visiškai nekaltas žmogus“.⁵⁰

Ar Konstitucinis Teismas norėjo pasakyti, jog pusiau pakaltinamo asmens nederėtų bausti? Pagal Lietuvos įstatymus atsako pakaltinami ar ribotai pakaltinami asmenys. Šis kriterijus labiau medicininis, ir tik psichinės sveikatos specialistai nustatė, kad ribotai pakaltinami asmenys supranta savo veikslių padarinius, kontroliuoja juos, nors ir yra sudėtingoje psichinėje būklėje.

Tad abejojimas, ar etiška bausti mirties bausme pusiau pakaltinamą asmenį, yra labiau medikų diskusijų objektas, o ne teisininkų. Be to, į psichinę būklę teismas įpareigotas atsižvelgti, nustatydamas kaltės rūšį. Be to, įstatymais galima buvo numatyti draudimą taikyti mirties bausmę ribotai pakaltinamiems asmenims.

Kita argumentavimo dalis buvo ta, kad įvykdžius mirties nuosprendį nekaltam žmogui, klaidos neįmanoma atitaisyti. Tačiau ar įmanoma atitaisyti per klaidą nekaltą asmenį nuteisus ilgiems kalėjimo metams ir tik po ilgo laiko pastebėjus klaidą?

Prarasti metai, psichinė trauma, sulaužyti likimai nėra atitaisomi, nors grynai techniškai ir atstatoma padėtis iki klaidos- žmogus paleidžiamas, jam priteisiama kompensacija ir atsiprašoma⁵¹.

Vien tikrai galimybė techniškai atstatyti padėtį iki klaidos skiria mirties bausmę nuo kitų bausmių. Realiai, bet kokia klaida bausmės skyrime ir asmens nuteisime yra neatitaisoma ir teismai visiškai neturėtų labiau atsipalaiduoti skirdami nuteistajam laisvės atėmimo bausmės (jeigu suklydome, paleisime po kurio laiko, juk ne mirties bausmę skiriame).

Taigi realiai mirties bausmės atšaukimas Konstitucinio teismo nutartyje nebuvo pagrįstas nei visuomenės teisine branda, nei pragmatiškais argumentais, o tie argumentai, kurie buvo naudojami Konstitucinio teismo nutarime, buvo, kaip matome, silpni, pritempti, o kartais net klaidingi, grynai aboliucionistinės retorikos iškarpos.

Atkreiptinas dėmesys, kad tarptautinės teisės reikalavimas panaikinti mirties bausmę buvo neakcentuojamas, neva nevisai svarbus, nors istoriškai vertinant, buvo vienintelis svarbus argumentas už mirties bausmės panaikinimą. Kodėl svarbiausias argumentas nebuvo panaudotas?

⁵⁰ 1998-12-09 Konstitucinio teismo nutartis dėl mirties bausmės

⁵¹ A question and answer session with a Texas prosecutor
<http://www.prodeathpenalty.com/prosecutor.htm>

Matyt, vengiant kaltinimų Konstituciniam teismui vykdant politinę valią. Taip pat figūruoti galėjo ir noras Europos institucijoms bei pasaulinei bendruomenei parodyti, kad Lietuva mirties bausmę naikina ne vien iš pragmatinių priežasčių, bet ir dėl bendrų europinių vertybių, kurios neva Lietuvai irgi besąlygiškai priimtinos.

Tai, kad mirties bausmės panaikinimas buvo paskirtas Konstituciniam teismui, o ne įstatymų leidėjui, yra žalinga praktika, kuria Konstitucinis teismas tiesiog buvo įpareigotas įvykdyti politinę valią (parlamentarū norą panaikinti mirties bausmę).

Vien tokio pavedimo teismui padarymas vertintinas kaip netinkamas, pastatymas Konstitucinį teismą į nepatogią padėtį, diskredituojant valdžių atskyrimo principus.

Manytina, kad tinkamesnis būdas būtų buvęs Seimo valia panaikinti mirties bausmę. Visgi matyt dėl Seimo narių didelio skaičiaus, politikų pritarimas ir visuomenės nuomonės paisymas, populistinės nuotaikos, nebūtų leidusios Seime daugumos balsu priimti įstatyminiams ir Konstituciniams pataisymams dėl mirties bausmės panaikinimo.

Taigi, buvo pasirinktas techninis būdas apeiti seimo narių retencionistinius nusistatymus. Daug paprasčiau tikėtis, kad teisininkai Konstituciniame teisme paprasčiau supras būtinybę panaikinti mirties bausmę.

Tokia praktika neigiama, nes sukuria prielaidas, kad galima apeiti visuomenės norus grynai techniniais būdais.

Kas galėtų paneigti, kad ateityje toks techninis Seimo nuomonės ignoravimas gali tapti landa priimti Lietuvos valstybingumui žalingus įstatymus? Taip kartą jau atsitiko 1940 m., kai dėl Konstitucijos landos Lietuva tapo tarybine respublika ir buvo nubalsuota dėl Lietuvos prisijungimo prie TSRS nesant pakankamam Seimo narių skaičiui, o konstitucijai nereikalaujant tam skaičiui būti balsuojant dėl konstitucinių įstatymų.

Be to, galima prisiminti aukščiau aprašytą JAV teisėjo Marshall McComb nuomonę, kad mirties bausmės panaikinimas ar jos konstitucingumo klausimo sprendimas teisme nėra teisminės valdžios kompetencija. Lietuva gi žengė kitu žingsniu ir politinį, suvereno turėtojo klausimą nusprendė neturėdama kompetencijos, arba ne tiek neturėdama jos, kiek kišdamasi į įstatymų leidžiamosios valdžios kompetencijos sritį.

Dėl Konstitucinio teismo sprendimo panašią nuomonę išsakė ir tuometinio Seimo narys R. J. Dagys, išreikšdamas apgailestavimą, jog mirties bausmę panaikino ne Seimas, o Konstitucinis Teismas. Kiti Seimo nariai (S. Buškevičius, R. Smetona) antrino, sakydami, jog Konstitucinis Teismas priėmė ne teisinį, o politinį sprendimą⁵².

⁵² Lietuvos Respublikos Seimo penktoji sesija, 1998 m. gruodžio 21 d., 50(276).

Buvo mamnančių, kad mirties bausmės panaikinimo klausimo negali spręsti nei Konstitucinis Teismas, nei Seimas, o tik Lietuvos piliečiai visuotiniu referendumu⁵³.

Aišku viena, kad Konstitucinis teismas nusprendė pakeisti įstatyminę padėtį ne įstatymo kūrimo ir naikinimo keliu, o grynai išimtiniu teismų teisėkūros būdu (nukreipdami konstitucinio teismo įstatymo naikinamąją galią prieš Baudžiamojo kodekso nuostatas)

Pagrindimas mirties bausmės atsisakymo yra grynai humanistinis, vertybinis. Kaip matėme iš argumentų UŽ mirties bausmę, pragmatiniu požiūriu mirties bausmė yra naudingesnė, ekonomiškesnė dėl kalinių išlaikymo ir vienkartinę bausmės įvykdymo kaštų, todėl ne veltui tik išsivysčiusios teisinės sistemos, pažangesnės demokratijos gali sau leisti mirties bausmės uždraudimą, nors ši priemonė neliudija pačios savęs, kaip pažangaus sprendimo, o yra tik kaip „karūna“ visuomenei, pati savaime neduodanti jokios naudos, o kai kuriais (pvz., ekonominiu atžvilgiu) nuostolinga.

⁵³ J.Žilys. Konstitucinis Teismas ir viešoji nuomonė.- Teisminė valdžia ir visuomenė. Konferencijos medžiaga. Vilnius, 1999, p.28.

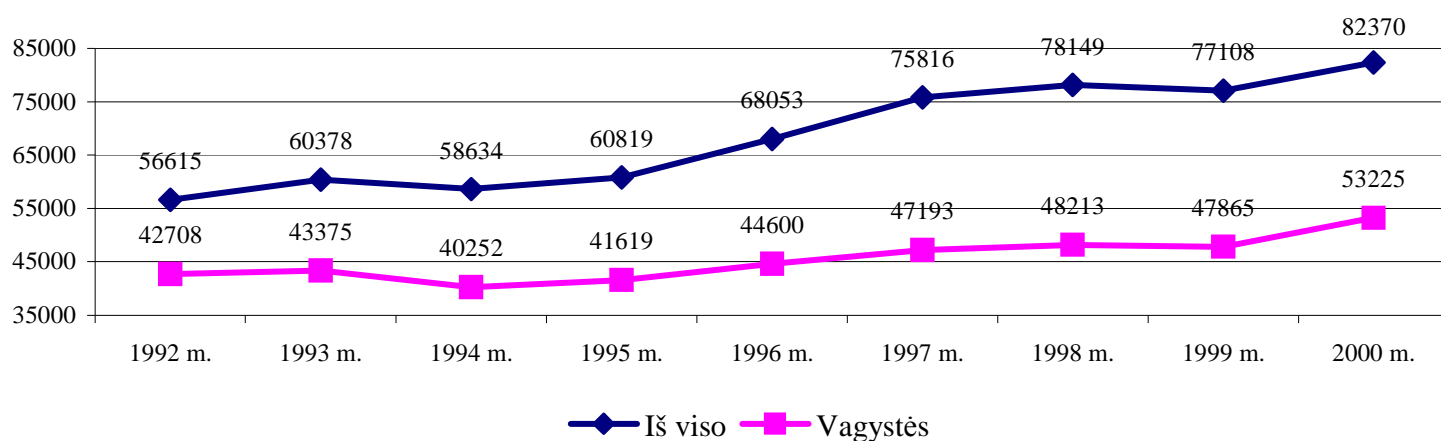
2.7 Nusikalstamumo Lietuvoje dinamika 1992-2000 m

Kad būtų aišku, kaip mirties bausmės panaikinimas paveikė kriminogeninę padėtį, būtina apžvelgti statistinius nusikalstamumo rodiklius.

Diskutuojant dėl mirties bausmės reikalingumo naudojamas argumentas, kad mirties bausmės buvimas, nebuvimas lemia kriminogeninę padėtį. Mirties bausmė buvo panaikinta 1998 m., todėl lyginamoji analizė turi būti atlikta lyginant laikotarpį iki 1998 m. ir po jų.

Lentelė nr. 2

Užregistruotų nusikaltimų skaičius 1992-1995 metais buvo gana stabilus, tačiau 1995 – 2000 metais išaugo net 35,4 proc.(nuo 60 819 iki 82 370). Palyginimui, vagysčių skaičius 1997 – 1999 metais buvo stabilus, tačiau 1999 – 2000 metais išaugo 11,2 proc.

Išvada: nusikalstamumas nuo 1992 m. iki 2000 m. šalyje augo be paliovos, o ypač 1995-2000 m. , išskyrus 1998-1999 m. laikotarpį. Tačiau matosi, kad tuo laikotarpiu krito ir vagysčių skaičius. Todėl daryti išvadą, kad būtent mirties bausmės uždraudimas turėjo įtakos kriminogeninės padėties blogėjimui būtų klaidinga prielaida iš teisingų faktų.

Nes mirties bausmė iki 1998 m. grėsė tik už nužudymą sunkinančiomis aplinkybėmis. Už mirties bausmė vagystes negrėsė. Galima išvada, kad mirties bausmės buvimas ar nebuvimas jokio poveikio vagysčių skaičiaus kitimui turėti negali, todėl vagysčių dinamika gali būti laikoma nepriklausoma kriminogeninės padėties kitimo tendencija, iš kurios eliminuotas mirties bausmės galimas poveikis asmenų polinkiui nusikalsti. Iš grafiko matyti, kad vagysčių dinamika radikaliai po mirties bausmės panaikinimo nekito.

Lentelė nr. 3 1993-1996 m. laikomi organizuoto nusikalstamumo metais Lietuvoje, tad buvo padidėjęs sunkių nusikaltimų skaičius, įskaitant ir tyčinių nužudymų. Uždraudus mirties bausmę nuo 1998 m. pagal statistinius duomenis, tyčinių nužudymų skaičius augo arba svyravo panašiam lygyje (nuo 356 atvejų 1998 m. iki 398 atvejų 2000 m.).

	1992 m.	1993 m.	1994 m.	1995 m.	1996 m.	1997 m.	1998 m.	1999 m.	2000 m.
Iš viso	56615	60378	58634	60819	68053	75816	78149	77108	82370
Tyčiniai nužudymai	303	480	523	502	405	391	356	343	398
Sunkūs kūno sužalojimai	346	344	353	299	351	371	381	395	463
Išžaginimai	191	196	165	200	168	166	166	225	183
Chuliganizmas	1424	1444	1699	2565	3003	3131	2972	2715	2690
Vagystės	42708	43375	40252	41619	44600	47193	48213	47865	53225
iš jų asmeninio turto	26384	28824	29470	32320	36926	39046	39165	37987	42365
iš gyvenamųjų patalpų	6610	6964	7414	6344	8631	9424	9246	9180	9203
transporto priemonių	2000	2879	6344	6738	6267	6697	6946	6671	9006

Saltinis: *Apie Policijos departamento veiklą 2000 metais ir prioritetines veiklos kryptis 2001 metais (www.policija.lt)*

Išvada: Galima sutikti, kad mirties bausmės buvimas ar nebuvimas turi mažai įtakos kriminogeninei padėčiai šalyje. Šią išvadą patvirtina V. Justickio nuomonė, kad nors ir nėra pagrindo tvirtinti, jog mirties bausmė turi sulaikantįjį poveikį nusikaltėliams, bet lygiai taip pat negalima tvirtinti, kad tokio poveikio ji neturi. Teigiama, kad jeigu ir egzistuoja toks poveikis, jis nėra reikšmingas⁵⁴. Jau minėti darbe naujausi Kolorado universiteto tyrimai parodė, kad poveikis yra ir skaičiuojamas išsaugotomis žmonių gyvybėmis: įvykdytos mirties bausmės lemia sumažėjusį naujų žmogžudysčių skaičių⁵⁵.

⁵⁴ V. Justickis. Kriminologija. I dalis, Vilnius, 2001, p. 239.

⁵⁵ <http://econ.cudenver.edu/mocan/papers/GettingOffDeathRow.pdf> Getting off death row: commuted sentences and the deterrent effect of capital punishment. University of Kolorado at Denver, 2003

Tačiau negalima teigti, kad vėl įvedus mirties bausmę nusikalstamumas nesumažėtų, nes administracinių pažeidimų kodekso sugriežtinimas už vairavimą neblaiviam nuo 2008 m. sukėlė didelį teigiamą efektą administracinių pažeidimų suvestinėje- sugriežtintų administracinių pažeidimų sumažėjo:

Nuo 2008 m. sausio pradžios įsigaliojusios įstatymų pataisoms, numatančioms griežtą atsakomybę už vairavimą neblaiviam neturint vairuotojo pažymėjimo ir kitus Kelių eismo taisyklių pažeidimus, palyginti su 2007 metų sausio mėnesiu, eismo įvykių skaičius sumažėjo 102 įvykiais, arba 19 proc., žuvo 18 žmonių mažiau, arba 31 proc. mažiau, sužeista 98 mažiau (arba 16,1 proc. mažiau), 2008-02-06 pranešė Lietuvos policijos eismo priežiūros tarnyba⁵⁶.

Lieka atviras klausimas ar mirties bausmės įvedimas nesukeltų tokių pačių analoginių pasekmių, kaip ir administracinio kodekso numatytų baudų griežtinimas. Vadinasi, bausmių sugriežtinimas duoda teigiamą, nors kritikų teigimu, laikiną efektą kriminogeninei padėčiai. Galima utopiškai ir grynai teoriškai svarstyti, gal laikinas mirties bausmės atstatymas pagerintų (nors ir laikinai) kriminogeninę padėtį, ir tai būtų vėlgi pasiekimas, negalima ciniškai numoti ranka į sumažėjusį žmogžudysčių skaičių ir sakyti, kad tos kelios gyvybės- niekai.

⁵⁶ Eismo priežiūros tarnybos pranešimai dėl eismo nelaimių šalyje www.lpept.lt

2.8 Politinė ir vertybinė pasaulėžiūra Europoje

Faktai ir statistika vienareikšmiškai byloja apie mirties bausmės privalumus. Maža to, kaip matosi iš aukščiau išdėstytų faktų, mirties bausmė turi akivaizdžius privalumus. Tą liudija ir istoriškai teisės raidoje matoma mirties bausmės pozicija bausmių sistemoje.

Taip jau susiklostė, kad mirties bausmė, kaip pats griežčiausias ir visas su teisės pažeidimu susijusias pasėkmes ir problemas sprendžiantis veiksnys (asocialus, nusikalsti linkęs, didelę žalą nukentėjusiesiems padaręs asmuo yra nubaudžiamas), buvo labai priimtinas menkai išsivysčiusioms bendruomenėms, po jų valstybėms. Civilizacijų raidoje šių dienų visuomenė laiko save pažangia, daug problemų gebanti išspręsti visuomenė.

Iš pasitikėjimo savo išsivystymu, visuomenė linksta į savianalizę, keldama klausimą, kokia yra teisės ir valstybės užduotis. Teisės teorija pateikia vieną iš užduočių ar tikslų žmogaus teisių apsauga, gerovės valstybės struktūros sukūrimas. Taigi, teisės teorijoje yra ir požiūris, kad teisė ir valstybė tarnauja žmogui, yra sukurta vien individo gerovei kurti ir apsaugoti. Nors istorijoje teisė ir valstybė kaip tik turėjo užduotį sergėti suvereno, valdovo, teises ir įtvirtinti jo valdžią pavaldiniams.

Savaime suprantama, kad istorijos eigoje valdžia atiteko tautai, kaip vieninteliam suverenui visose demokratinėse valstybėse. Negali ginčyti šios teisės ir individo santykio esmės. Šiais laikais demokratinėje visuomenėje valdžia aptarnauja asmenį, nors realiai iš istorijos valdžia paveldėjo tam tikrą privilegiją pavaldinių (kitų asmenų) atžvilgiu.

Valdžia, nors ir laikoma patarnaujančiuoju visuomenei elementu, bet realiai yra apdovanota išskirtinėmis privilegijomis (galia, teisė priimti sprendimus, pažintys su kitais sprendimų priėmėjais, menka valdžios kontrolės galimybė, fizinė apsauga, teisiniai imunitetai). Gaunasi, kad nors ir būdami civilizuota visuomenė, turime teisėje ir valdžioje ryškių istoriškai paveldėtų valdžios, kaip suvereno, palikimo.

Galima daryti prielaidą, kad šiandieninė civilizuota visuomenė nėra tiek civilizuota, kad atsikratytų visų, laikomų nepažangiais, teisės ir valdžios sandoros ypatybių. Tiek senosiose demokratinėse valstybėse, tiek naujosiose demokratijose gajai valdžios atskirumo, uždarumo nuo visuomenės problema. Valdžia atitolusi nuo žmonių, ir yra nuolatinės kritikos taikinyje. Tai liudija apie valdžios ir teisės trūkumus bei problemas.

Europoje po 1 pasaulinio karo įsigalėjo taikos politika, buvo įkurta Tautų sąjunga, pasirašytas Briano-Kelogo paktas, atsisakantis nuo karo, kaip politikos priemonės. Šis paktas savo ruožtu irgi buvo nutolęs nuo realybės deklaratinis tekstas, kurio nerealumą

įrodė 2 pasaulinis karas. Civilizacija, nors ir skelbdama žodžiais apie savo pažangumą, darbais rodė visiškai priešingą.

Po 1 pasaulinio karo įsivyravusi taikos politika privedė prie Miuncheno suokalbčio, kai dėl beatodairiško taikos siekio bet kokia kaina, buvo paaukotas teisingumas (atimti sudetų regionai iš Čekoslovakijos, jos nuomonės net neklausiant). Antrasis pasaulinis karas vainikavo tarpukaryje vyravusį tokį „vaikų žaidimą suaugusiais“.

Po Antrojo pasaulinio karo Europa ėmė ieškoti naujo kelio į visuotinę taiką. Buvo padaryta teisinga išvada, kad „vaikų žaidimas suaugusiais“ neduoda norimų rezultatų. Europos vadovai suprato, kad nepaisant deklaracijų apie pažangią civilizaciją, pasaulis dar nėra tiek pažengęs, kad galėtų efektyviai įgyvendinti taikos politiką.

JAV kalėjimuose siekiant sumažinti kalinių agresyvumą, jiems duodami preparatai, mažinantys testosterono kiekį kraujyje. Patys kaliniai tai vadina „chemine kastracija“. Sumažėjęs testosterono kiekis lemia kalinių ramumą, lytinių poreikių sumažėjimą, mažesnę prievartą ir nusikaltimų skaičiaus sumažėjimą kalėjimuose.

Analogiška metodika labai panašiai taikoma ir dabartinės Europos politikoje. Siekiant mažinti agresijos lygį tarp valstybių, švelninti santykius, pasirinkta politika, dirbtinai tolinanti dabartinę teisę ir valdžią nuo senovinių jų šaknų. Tai galima vadinti priverstine inovatizacija, pažangos skatinimu per prievartą.

Tokios politikos priemonės matyt yra vidaus (nacionalinėje) politikoje, pasinaudojant Europos Tarybos ir Europos Sąjungos galimybe įtakoti šią politikos sritį. Taip pat yra metodai paveikti ir tarptautinę politiką⁵⁷ (JTO, kitų tarptautinių organizacijų aktai, draudžiantys, ribojantys laisvą ir nevaržomą šalių užsienio politiką, pvz., karo paskelbimą).

Vidaus politikoje ryškiausias priemonės yra socialinės apsaugos plėtra, siekiant išvengti nacionalinių neramumų, įtampos⁵⁸, o tai reiškia, ir karo su kaimynėmis tikimybės. Kita vidaus politikos įtakojimo priemonė yra teisėtvarkos ir teismų sistemos unifikavimas. Šios priemonės esmė yra Europos Sąjungos šalių narių privalomi reikalavimai teisėtvarkos ir teismų sistemoms, pvz., kalėjimų sąlygas prižiūrinti europinės organizacijos, viena jų- European prison education association.

Trečia, ir aktualiausia šiame darbe priemonė paveikti vidaus politiką Europoje yra mirties bausmės draudimas Europos lygiu. Kaip minėta, Europos Tarybos ir JTO Visuotinė žmogaus teisių chartija, kurių ratifikavimas glaudžiai susijęs su dalyvavimu ir

⁵⁷ "U.N. Assembly calls for moratorium on death penalty". Reuters.

⁵⁸ ELCA Social Statement on the Death Penalty

išiliejimu į Europos Sąjungos struktūras. Mirties bausmės uždraudimas irgi mažina agresiją visuomenėje, išgudamas mirtį nuo valstybės rankos iš teisinės realybės⁵⁹.

Dėl šio tikslo efektyvumo ir poveikio teisinei sistemai, kriminogeninei padėčiai, jau kalbėjome ankstesniuose šio darbo skyriuose. Taip pat praktika parodė, kad primestas įsitikinimams prieštaraujantis imperatyvas sukelia atmetimą, pasipriešinimą. Visuomenė dėl mirties bausmės diskutuoja ypatingai aktyviai, kai dėl socialinės apsaugos esmės niekas nekelia klausimų, pripažįsta ją reikalinga, tik diskutuoja dėl jos apimties. Neigiantys socialinės apsaugos reikalingumą nėra laikomi vertais dėmesio diskusijų oponentais.

Taigi, mirties bausmės uždraudimas, tikėtina, yra Europos taikos politikos elementas, kaip JAV kalėjimuose taikoma „cheminė sterilizacija“ kaliniams⁶⁰. Dėl jos efektyvumo galima ginčytis. Faktas lieka faktas- Europos ribose, kur galiojo vakarų europos teisinė mintis, nebuvo nė vieno naujo karo. Balkanų karas- ne vakarų europos, o komunistinės doktrinos zona, kur įvykti galėjo bet kas, ir kur europinė taikos politika nebuvo įgyvendinama.

Aišku, galima svarstyti, dėl kokių priežasčių Europoje neįsiplieskė naujas karas, ir ar dėl to tai įvyko, kad buvo visomis išgalėmis raunama mirties bausmės idėja bei įgyvendinamos kitos taikos siekio priemonės. Bet kita vertus, svarbu tai, kad mirties bausmės uždraudimas Europos mastu buvo viena pagrindinių europos struktūros ir naujos Europos taikos politikos postulatas.

Juk ir narystė Europos Sąjungoje bei Europos Taryboje galima tik atsisakius mirties bausmės, vadinasi, jos atsisakymas yra svarbus veiksnys. Kadangi mirties bausmės atsisakymas Europos politikoje yra esminis fundamentas, tai ir sėkmingos Europos taikos politikos laurai, nors ir ne visi, bet dalis atitekti turi dalinai mirties bausmės netaikymui.

Be to, viešoje erdvėje vis dažniau pasigirsta tendencijos Europos politiką kaltinti išimtinai socialistine politika⁶¹. Socialinės paramos plėtra, intervencija į nacionalines teisės ir teisėtvarkos sistemas pertvarkant jas pagal vieningą socialiai orientuotą Europinį modelį, pabrėžtinai dėmesys žmogaus teisėms, intervencinė ekonominė

⁵⁹ C. Beccaria teigė: „Kai bausmės yra labai žiaurios, tai ir žmonių dvasia žiaurėja... Bausmių žiaurumas padaro tai, kad žmonės, norėdami išvengti bausmės, veikia tuo žiauriau, kuo jiems numatomos didesnės kančios“. Č. Bekarija, Apie nusikaltimus ir bausmes, Vilnius, 1992, p. 63.

⁶⁰ USCCCN International Incorporated Publishers,
<http://hometown.aol.com/USCCCN/castration.index.html> (2005.09.29)

⁶¹ Petras Auštrevičius: Apie socialistinę Europą ir kapitalistinę Rusiją 2009-02-12 www.civis.lt

politika, socialinės lygybės idėjos ir daugybė kitų požymių liudija Europą esant socializmo kelyje⁶².

Atviras klausimas, kaip socializmas susijęs su taikos idėjomis? Karlas Marksas veikale „Kapitalas“ teigė, kad įvykus socialistinėms revoliucijoms visame pasaulyje ir nesant kapitalo, įsivyras visuotinė taika, nes neva karai kyla išimtinai dėl kapitalistų kivirčių⁶³. Valdant proletariatui nebus tikslo kariauti, tad socializmo doktrina iš esmės tapatinasi su visuotinio pacifizmo idėja.

Gilintis į socializmo esmę nėra šio darbo idėja, bet būtina pažymėti, kad šios Karlo Markso idėjos gajos ir dabartinėje visuomenėje. Vakarų Europos šalyse legaliai veikia komunistų ir socialistų partijos, kurios atvirai propaguoja klasikinio socializmo teiginius apie visuotinę taiką. Ir ne tiek svarbus kelias, šiai taikai pasiekti, kiek pati taika kaip tikslas ir rezultatas. Europoje vyrauja iš esmės socialdemokratinės kairiųjų jėgos, ir net komunistų partijos, kaip antidemokratinės jėgos atstovai renkami į nacionalinius parlamentus ir europarlamentą.

Klausimas, ar socializmas savaime yra garantuotas kelias į taiką Europoje, ar tiesiog atradinėdami taikos Europoje formulę, Europos vadovai netyčia įžengė į socializmo erdvę?

Naivu tikėti, kad Europos ateitis buvo nulemta vien socialistinių pažiūrų politikų, juo labiau, kad tokie Europos kūrėjai, kaip Robertas Schumanas buvo krikščionys demokratai ir kovojo ne tik prieš komunistus, bet ir prieš radikalius dešiniuosius.

Labiau tikėtina, kad Europos posūkis į kairę politinio spektro pusę įvyko vystant Europinę taikos politiką. Be to, po karo vakarų Europoje buvo gajus teigiamas požiūris į Sovietų Sąjungą, kaip šalį ir santvarką, nugalėjusią nacistinę Vokietiją. Jos kairiosios idėjos sklido po visą vakarų Europą, o kai kuriose šalyse, pvz., Graikijoje, netgi išsiplieskė pilietiniu karu tarp nacionalistų ir komunistų.

Lietuvai, neseniai prisijungusiai prie Europos Sąjungos, sunku perprasti ilgus dešimtmečius besiformavusią Europos politiką. Europos teisės ir vertybių raidą nagrinėjame kaip savą, kadangi esame Europos struktūrose, tačiau tai, kad jos raidos nematėme, nesigilinome ir joje nedalyvavome patys, iki tol suponuoja, jog skaitome svetimą, o ne savą raidos istoriją.

Dalinai tuo galime paaiškinti skirstymą į naują ir senąją Europą, kurių vertybės vystėsi (ir išsivystė) skirtingais vektoriais. Lietuvai, kentusiai okupaciją ir dešimtmečius

⁶² Lina Pečeliūnienė. Europos Sąjungą griauna socializmas, 2005-05-31, www.bernardinai.lt

⁶³ Carl Marx, Das Capital, 1867 m. <http://www.marxists.org/archive/marx/works/1867-c1/index.htm>

gyvenusiai mintimis, kaip išgyventi, o pastaruosius du dešimtmečius svarstančiai, kaip išlaikyti identitetą ir visuomenės tvarumą globaliame pasaulyje, taikos siekis anaiptol neatrodo svarbiausias tikslas. Vakarų europos valstybės, kuriose visuomenės sutelktumas, branda ir evoliucija vyko ilgus dešimtmečius, nėra svarbiausia visuomenės tvarumo palaikymo problema.

Be to, akcentuojant mirties bausmės nehumaniškumą, pamiršamas paradoksas, jog modernios vakarų demokratijos, vystydamos žmogaus apsisprendimo laisvės principą teigia, kad turi būti įteisinti abortai. Jie yra legalizuoti Olandijoje⁶⁴, su tam tikrais apribojimais, yra vykdomi daugumoje demokratinio pasaulio šalių, nors tai irgi yra negimusio vaisiaus (žmogaus) gyvybės atėmimas.

Šveicarijoje tuo tarpu veikia „mirties namai“ - legalios eutanazijos klinikos, kur vykdomas medicininis ligonių nužudymas⁶⁵. Tačiau vakarų aboliucionistai stengiasi nesugretinti mirties bausmės ir eutanazijos bei abortų. Toks dvigubų standartų taikymas piktina ir stebina visuomenę.

⁶⁴ Abortas į namus, Veidas, 2002-06-27

⁶⁵ Savižudybė Šveicarijoje – už prieinamą nuodų ir patalpų kainą, www.Lrytas.lt 2008-02-20

2.9 Lietuvos vertybinė ir politinė situacija

R. Drakšo straipsnyje „Mirties bausmės raida Lietuvoje“ minima, kad per visą istorijos laikotarpį buvo bandoma humanizuoti, švelninti ar išvis panaikinti mirties bausmę Lietuvoje. Tačiau, tame pačiame straipsnyje teigiama, išorės priešų veikla, karai ir grėsmės valstybingumui, skatino valstybę ir visuomenę telktis ginant valstybingumą. Ir šis telkimas pasireiškė maksimaliu griežtinimu atsakomybės už nusikaltimus valstybei ir visuomenei.

Valstybingumas ginamas buvo pasitelkiant baudžiamąją teisę, kriminalizuojant veikas prieš valstybę, griežtinant bausmes apskritai, siekiu pademonstruoti teisinės sistemos griežtumą ir nepalenkiamumą. Šie iššūkiai valstybei traktuojami kaip neišvengiama kova visuomenės su išorės ir vidaus priešais.

Lietuvoje po nepriklausomybės atgavimo, kaip ir minėta, iškilo nauji valstybingumo fundamentai. Visuomenei teko vienytis ne prieš nusilpusius išorės priešus, bet prieš globalizaciją ir visuomenės degradaciją pačioje valstybėje. Išsaugęs nusikaltamumas, nepagarba teisei, jos saugomiems gėriams, buvo naujieji iššūkiai jaunai valstybei. Iro visuomenės struktūra⁶⁶.

Gali būti, kad mirties bausmė tiesiog buvo paveldėtas sovietinės teisės reliktas, kaip ir senieji įstatymai bei institucijos. Tačiau tai teigiant visų pirma reikėtų prisiminti, kad mirties bausmė buvo ir nepriklausomoje Lietuvoje 1918-1940. Tad nevisai tikslu teigti, kad šį bausmės institutą paveldėjom vien iš sovietų.

Naujoji visuomeninė struktūra, kaip ir bet kokiais pokyčių metais, ne visiems buvo suprantama ir priimtina, kas neretai būna lydima suirutės ekonomikoje, teisėje, demografijoje ir socialiniame- kultūriniame gyvenime.

Taip ir Lietuvoje po nepriklausomybės kilo emigracijos banga, infiliacijos, BVP sumažėjimas, korupcijos skandalai, organizuotas nusikalstamumas ir pan. Situaciją suvaldyti būtina buvo sutelkti visuomenę ir visą valstybę. Parodyti, kad valstybė geba užtikrinti piliečių saugumą, kontroliuoti padėtį visoje šalyje (juk tarptautinėje teisėje valstybės egzistavimo, o vyriausybės pripažinimo būtina sąlyga- kontroliuoti situaciją valdomoje teritorijoje).

⁶⁶ „Veidas“ 2008-04-21, Lietuvių vertybės darosi sunkiai nusakomos

Organizuotas nusikalstamumas buvo maksimaliai suvaldytas paskyrus mirties bausmę Vilniaus organizuoto nusikalstamumo lyderiui Borisui Dekanidzei už Vito Lingio žurnalisto nužudymo užsakymą⁶⁷.

Visuomenei nepasitikint teisės sistema, teismais, politikais, kyla poreikis konsoliduoti visuomenę, parodyti valstybės ir teisės gebėjimą susitvarkyti. Teisė juk suprantama kaip teisinga, bet griežta baudėja. Ne veltui Temidė turi kardą, o ne rykštę.

Ne visada įmanoma išgalvoti ir nubausti blogybių kaltininką, nes visi supranta, jog emigracijos, korupcijos ar infliacijos kaltininkų arba nėra, arba jų nusikaltimai nėra tiek pavojingi, kad verti būtų mirties bausmės. Bet visuomenės nariui gyvenančiam teisingoje visuomenėje, kur efektyviai funkcionuoja teisėtvara, kur pagauti nusikaltėliai sulaukia teisingo atpildo, tai tokioje šalyje net ir nepriteklių jaučiančiam individui lengviau ir maloniau būtų gyventi.

Būtent todėl Lietuva turėjo poreikį taikyti mirties bausmę. Ar vidinės problemos pasibaigė ir visuomenė sutelkta? Matyt, kad ne, bet Lietuva jau tikrai kitokioje padėtyje, nei kad buvo keli metai po nepriklausomybės paskelbimo, tad lieka atviras klausimas, ar būtinos radikalios priemonės kovai su visuomenės irimu. Manychiau, kad ekonominio stabilumo laikais mirties bausmė neatliktų konsoliduojančios funkcijos valstybėje.

⁶⁷ Kodėl anksčiau laiko į laisvę paleidžiami mafijos vadeivos ir žmogžudžiai?
<http://www.infolex.lt/portal/start.asp?Tema=1&str=18080>

3. Tarptautiniai padariniai vienašališkai įvedus mirties bausmę

Tuo atveju, jei mirties bausmės šalininkų atsirastų kritinė masė tiek sprendimų priėmimo lygmeny, tiek visuomenės lygmenyje ir kiltų iniciatyva keisti mirties bausmės draudimą, būtina pareikšti ir nuomonę apie tai, kas nutiktų vienašališkai įvedus mirties bausmę.

Kadangi į tarptautinės teisės tematika rašomą darbą nepretenduojama, o ir tema apie galimybę priešintis tarptautinių organizacijų nustatytoms taisyklėms būtų labai įdomi tiek tarptautinės teisės, tiek diplomatijos mokslų tema, tai ir šiame skyriuje apie tarptautines pasėkmes bus užsiminta bendra prasme.

Jau minėta, kad mirties bausmės draudimas yra nustatytas Europos sąjungos ir Europos Tarybos lygmenyje. Narystė šiose organizacijose, kaip ir įpareigojančių ir paminėtų tarptautinių dokumentų laikymasis- narystės pagrindas. Valstybei narei pažeidžiant prisiimtus įsipareigojimus šiose dviejose struktūrose gali būti inicijuota jų pašalinimo iš Europos Sąjungos ar Europos Tarybos procedūra.

Europos Tarybos narystė yra labiau simbolinis, bendradarbiavimo ir diplomatinio aktyvumo reikalas, kas moderniam globaliam pasaulyje leidžia Lietuvai dalyvauti tarptautinės bendruomenės veikloje.

Narystė Europos Sąjungoje gi yra labiau ekonominis reikalas. Šengeno erdvė, sienos be muitų, laisvas judėjimas Europos Sąjungos viduje, subsidijų programos, bendra valiuta bei palanki investicijų aplinka yra tie argumentai, skatinantys valstybes palaikyti narystę Europos Sąjungoje.

Pašalinimas iš Europos Sąjungos suduotų ne vien skaudų ekonominį smūgį (2007-2013 m paramos Lietuvai paskirta už 23 milijardus litų⁶⁸), bet ir politinį diplomatinį smūgį tarptautinėje arenoje, prarandant Lietuvai savo iškovotą prestižą.

Diplomatiniai nuostoliai sunkiai pasveriami, nes sunku numatyti užsienio šalių atstovų nuomonę apie šalį, kuri dėl mirties bausmės įvedimo lengva ranka sukėlė savo šaliai milijardinius nuostolius bei pasišalino iš tarptautinių organizacijų.

Tikėtina, kad apie tokius sprendimus priėmusius pareigūnus bus susidaryta bloga nuomonė, kaip apie nepatikimus, radikalius politikus, nestabilius ir galbūt nesugebančius racionaliai nustatyti rizikos bei padarinių. Net ir retencionistiškai nusiteikę užsienio šalių piliečiai „kreivai“ pažiūrėtų į tokį Lietuvos žingsnį, kaip išsišokimą, neracionalumą, o kas norėtų investuoti į tokių politikų valdomą kraštą⁶⁹?

⁶⁸ www.esparama.lt ES finansinės paramos portalas

⁶⁹ Veidas 2007-06-21 „Užsispyrėlio tramdymas“

Negalėjimas, o kitų akimis, nemokėjimas, pasverti naudos ir kartu kylančios žalos, reiškia radikalumą, o tai yra rizikos faktorius radikalaus subjekto partneriams.

Aboliucininėms šalims mirties bausmės vienašališkas įvedimas neabejotinai būtų iššūkis ir kietas pasipriešinimas „Europietiškomis vertybėms“, kas Lietuvą automatiškai išstumtų iš Europos erdvės atgal į rytų sferą. Nediplomatiškas ir kietakaktiškas savo pozicijos įforminimas būtų kaip absoliutus vertybių atmetimas ir papriekaištavimas, kad likusi dalis Europos elgiasi neteisingai.

Būtent taip būtų suprastas Lietuvos žingsnis. Mirties bausmė nėra ta politikos dalis, kuri galėtų būti kompromiso keliu išspręsta, nes priskiriama esminiams pamatiniams Europos Sąjungos principams, ant kurių pastatyta visa Europa. Maža to, Europa juo labiau pastatyta ant solidarumo principų, kurie draudžia vienašališkus veiksmus motyvuojant suvereniteto neribotumu ir supranacionalinės politikos išaukštinimu. Solidarumas nesuvokiamas visiškai be derybų su partneriais, o šiems prieštaraujant, vienašališkas sprendimo priėmimas prieš partnerių valią.

Taigi bendroj prasmėj, valstybės suverenitetas išlieka, šalis gali vienašališkai priimti sprendimus, prieštaraujančius tarptautinių organizacijų taisyklėms, bet padariniai būtų pašalinimas iš šių organizacijų, kas reikštų ekonominę izoliaciją bei prestižo nykimą.

4. Problematika

Iš mirties bausmės restitucijos temos analizės matyti, kad nors visuomenės nuomonė mirties bausmei ko gero yra palanki, o mirties bausmės gyvavimas kaip teisinė realybė yra teisinės doktrinos, mados reikalas ir gali kisti, Lietuva ko gero nepajėgi būti aktyvi mirties bausmės politikos keitimo vykdytoja ar iniciatore. Tai yra, Lietuva nepajėgi nei tarptautiniu (savaiame supranatama, nei nacionaliniu) lygmeniu svarstyti ir nulemti mirties bausmės restitucijos klausimo.

Taigi čia ir kyla dilema. Nors visi pagrindai mirties bausmei atkurti yra, egzistuoja, bet reikia politinės valios tai padaryti. Ar tą reikia daryti, yra tarptautinio bendradarbiavimo klausimas ir vertybinių diskusijų reikalas. Visgi būtina turėti omeny, jog visuomenės nuomonė yra palanki mirties bausmei ir tai turėtų būti esminis argumentas, kurio negali ignoruoti politikai nei Lietuvoje, nei užsienyje.

Taigi, esant demokratinės daugumos valiai ir mirties bausmės uždraudimui esant vien vertybiniu klausimu (atitolusiam nuo teisinės realybės, daugumos nuomonės), mirties bausmės vis vien negalima atkurti, nes daugumos valią stabdo ir blokuoja politiniai susitarimai ir tarptautinės sutartys.

Įdomiausia, kad šių tarptautinių sutarčių priežiūrą ir vykdymo garantijas prižiūri pačios sutartyse dalyvaujančios šalys. Kalbant apie Europą, tai neretai šiose šalyse taipogi egzistuoja aršios retencionistinės nuotaikos. Gaunasi, kad mirties bausmę tarptautinių sutarčių pagrindu draudžia šalys, kuriose neretai vyrauja žymios retencionistinės nuotaikos (Italija, Lenkija ir pan).

Kalbant, kad jos „tarptautinių sutarčių pagrindu draudžia“, turima omenyje, kad sutartyse dalyvaujančios šalys turi teisę reikalauti sutartimis prisiimtų įsipareigojimų vykdymo iš kitų valstybių, o už nesilaikymą gali reikalauti sutartyse numatytų sankcijų. Jei valstybės neturėtų intereso ir noro, kad sutarties būtų laikomasi, tai sutarties nesilaikymas nesukeltų neigiamų pasekmių ją pažeidusiai šaliai ir pagal nutylėjimą, tylų pritarimą, sutartys būtų pažeidinėjamos⁷⁰.

Iš čia ir paradoksas, kad sutarčių dėl mirties bausmės uždraudimo laikymasis yra glaudžiai susijęs su Europos Sąjungos gyvavimo pamatiniais dėsniais, todėl minėtųjų sutarčių nesilaikymas automatiškai žymėtų Europos Sąjungos principų nesilaikymą, o tam kelią užkirsti yra įsteigtos institucijos. Į šias institucijas savo atstovus deleguoja tiek retencionistinių, tiek absoliučiai aboliucionistinių pažiūrų valstybės. Šiomis

⁷⁰ V. Vadapalas, Tarptautinė teisė, Vilnius, 2006 m.

institucijomis yra Europos Komisija bei Europos institucijų Teismai⁷¹. Šios institucijos yra įsteigtos būtent Europos Sąjungos sutarčių vykdymo priežiūrai garantuoti. Todėl jos aktyviai dalyvauja gindamos sutarčių laikymąsi.

Vadinasi, pačios retencionistiškai nusiteikusios šalys yra dalis mechanizmo, kuris užkerta kelią jų retencionistinei politikai. Gaunasi, kad vaizdžiai tariant, „nusikalsti linę asmenys eina medžioti savo sėbrų talkindami policininkams“. Taigi, mirties bausmės politikos keitimo iniciatyva iš esmės yra uždaras ratas, kurio pasukti kita kryptimi Lietuvai be didžiųjų valstybių pritarimo nepavyks. Vadinasi, net iniciatyvos negali būti, nepaisant, kad esame pilnateisiai Europos Sąjungos nariai.

⁷¹ Europos Komisijos informacinis puslapis http://ec.europa.eu/index_lt.htm

5. Išvados:

1. Kadangi mirties bausmės uždraudimas- būtina sąlyga narystei Europos taryboje bei Europos sąjungoje, tai mirties bausmės restitucija, atgaivinimas galimas tik Europos lygiu. Vienareikšmis atsisakymas nuo tarptautinių įsipareigojimų nėra priimtinas tarptautinėje teisėje, o nacionalinėje teisėje restitucijos įtvirtinti neužtenka, be neproporcingų žalingų ekonominių ir politinių pasekmių.
2. Tad logiška, kad mirties bausmės restitucija, kaip ir uždraudimas, turėtų judėti, būti inicijuotas ta pačia seka, kaip ir buvo įvykdytas mirties bausmės uždraudimas Lietuvoje. Tai yra, iniciatyva turėtų kilti iš Europos sąjungos senbuvų. Šiuo metu, kaip jau minėta, egzistuoja tarptautiniai įsipareigojimai dėl mirties bausmės uždraudimo. Tik panaikinus ar atsisakius šių įsipareigojimų Europos lygiu, galima būtų kalbėti apie galimybę nacionaliniu lygiu atstatyti mirties bausmę.
3. Kadangi jau išnagrinėjome ir priėjome išvadą, jog mirties bausmės buvimas teisinėje sistemoje nėra nei pažangu, nei nepažangu, tad ir grįžimas prie jos neliudytų sistemos regreso. Jau sakėme, kad mirties bausmės uždraudimas- grynai vertybinis, humanistinis žingsnis, paremtas vertybėmis.
4. Vertybės, kaip žinia, nėra amžinos, jos keičiasi, keičiasi ir jų traktavimas. Net tokios bendražmogiškos vertybės kaip gyvybė realiai nėra absoliučios, o istorijos eigoje jos svarba svyravo, gyvybės vertė mažėjo tam tikrais laikotarpiais arba vėl iškildavo (renesansas, Napoleono epocha, nacistiniai režimai ir t.t.).
5. Todėl logiška, kad mirties bausmės atstatymas tikėtinas tik keičiantis vertybinėms nuostatomis Europoje. Kaip paskata tai gali būti naujas karas Europoje, socialinis, ekonominis krachas, kalėjimų sistemos krizė, demokratijos žlugimas, milžiniškos imigracijos sukelti neramumai ir t.t.
6. Šios priežastys neabejotinai paspartintų, o gal net nulemtų mirties bausmės atstatymą Europoje. Esant stabiliai padėčiai, kokia ji vakarų Europoje buvo ilgus dešimtmečius, kalbos apie mirties bausmės atstatymą labiau panašiu į pavienius judėjimus.
7. Lenkijoje jis galėjo kilti dėl to, kad Lenkija ilgą laiką buvo rytų bloko šalis, su autoritariniuose režimuose suaugusiais asmenimis, tarp jų ir politikais. Jų vertybinės nuostatos kitokios nei vakarų visuomenių ir politikų.
8. Italija, kurioje irgi kyla retencionistiniai judėjimai, garsi patriarchaline visuomenės struktūra, mafijos istorija bei griežtomis religinėmis dogmomis,

tvirtai įsitvirtinusiomis visuomenėje. Be to, prisideda pietietiškas karštas temperamentas. Todėl ir čia suprantamas mirties bausmės restitucijos idėjos atgimimas.

9. Lietuvoje, kaip jau minėta, buvo aktualus visuomenės konsolidavimo, valstybės ir teisės stiprinimo uždavinys bei kova su globaliai reiškinais ir visuomenės nusivylimu jaunos valstybės tvarumu ir koncepcija, būtent todėl mirties bausmė turi stiprų palaikymą visuomenėje.
10. Visgi bendrame Europos kontekste vyraujančios idėjos visiškai nepalankios mirties bausmės šalininkams. Be šio bendro konteksto pokyčių neįmanoma tikėtis mirties bausmės restitucijos visos Europos mastu. Tačiau keičiantis situacijai visai tikėtina, kad mirties bausmė, kaip baudžiamosios politikos instrumentas, vieną dieną gali grįžti į realybę.
11. Mirties bausmė nėra panaikinta negrįžtamai. Pasikeitus vertybinėms nuostatoms, teisinei doktrinai ir teisinių gėrių interpretavimui, mirties bausmė be vargo gali būti grąžinta į bausmių sistemą.

6. Santrauka

Lietuvoje ir ir kitose Europos šalyse (Italijoje, Lenkijoje) pasigirsta politikų bei visuomenės kalbų, jog vėta atkurti mirties bausmę. Kiek tokios kalbos realios?

Europa po antrojo pasaulinio karo dėjo maksimaliai pastangų panaikinti mirties bausmę visame kontinente. Darbas buvo ilgas, užtruko ilgas dešimtmečius, bet dėl diplomatinių virazų, beveik visos Europos šalys mirties bausmės nebetaiko.

Dabartinės retencionistinės kalbos kai kam atrodo kaip žingsnis atgal, nes aboliucionistai mano, jog mirties bausmės uždraudimas tai toks pats didelis laimėjimas, kaip pasaulinis demokratijos įsitvirtinimas daugumoje pasaulio šalių.

Retencionistai gi visai kitaip žvelgia į mirties bausmę ir mato ją kaip normalią baudžiamosios politikos priemonę.

Todėl diskusijos tarp dviejų priešingų stovyklų verda tiek dėl mirties bausmės privalumų ir trūkumų, tiek dėl apskritai galimybės atkurti mirties bausmę bent jau tam tikrose šalyse.

Aboliucionistai, ilgai kovoję už visuotinį aboliucionizmą neketina užleisti nė kiek savo jau iškovotų pozicijų plotelio, tačiau tam vėlgi pasitelkia argumentus, kuriuos naudoja debatuose „už ir prieš“ mirties bausmę.

Retencionistai gi naudoja skirtingoms diskusijoms skirtingus argumentus, bet matyt jų retorika ir pozicija yra kitokia dėl to, kad jų šalių baudžiamoji politika kelia kitokius tikslus ir uždavinius teisei, susiduria su kitomis problemomis, o visuomenės skirtingai nuo ES senbuvų visuomenių supranta teisės paskirtį.

Europa gi visus paima po vienu bendru skėčiu su šūkiu „visi lygūs“, kas daug kam primena socialistinę retoriką ir yra nepriimtina, nes šalys nėra lygios, turi skirtumų ne vien socialiniame, ekonominiame gyvenime, bet ir baudžiamajoje politikoje.

Tačiau čia iškyla problema- vienas lauke ne karys ir pavienėmis pastangomis kovoti prieš bendrą poziciją neįmanoma. Juo labiau, kad senbuvės Europos Sąjungos šalys, kurioos yra žymiai įtakingesnės Europos Sąjungoje, neturi intereso atkurti mirties bausmės, jų vertybės ir tikslai visai kitokie, negu retencionistinių valstybių. Jos vykdo savo politiką jau daug dešimtmečių ir nenori, kad naujai prisijungusios šalys griautų įdirbį.

7. Conclusion

In Lithuania and other European countries (Italy, Poland) politicians and the public discuss on the issue is it worth restoring the death penalty.

Europe after the Second World War, has made maximum efforts to abolish the death penalty throughout the continent. The work was long, it took many decades, but after the diplomatic virages, almost all European countries have abolished death penalty.

Current retencional discusses for some seems like a step back, because abolitionists believe that the prohibition of the death penalty is same great achievement, as the global entrenchment of democracy in most countries of the world.

Retencionists look in other way to the death penalty and sees it as a normal criminal policy.

Therefore, the debate between two opposite camps is going both about death penalty pros and cons, both for the general possibility of restoring the death penalty, at least in certain countries.

Aboliucionists has long fought for universal abolitionism and do not intend to relinquish any of the positions they have already achieved. Abolutionists rely on the arguments used by the recent debates for and against the death penalty.

Retencionists use different arguments for debates, but apparently their rhetoric, and the position is different because of their criminal policies are different goals. Countries of the retencionists has other objectives for the law- it is faced with other problems, and the public, unlike the EU's old member countries's societies understand the purpose.

Europe took all EU members under a single umbrella with the slogan "all equal", which reminds much the socialist rhetoric. The slogan „all equal“ is not acceptable because the member states are not equal, the differences are not only social, economic life but also criminal policy.

However there is a problem: no one can fight alone in battlefield and to fight against a common position is impossible. Moreover, the old member state European Union countries, whose is significantly influential in the EU, has no interest in restoring the death penalty, their values and objectives very different from retencionist countries. They carry out their policy for many decades and does not want the newly accepted countries to ruin all the achievements.

8. Naudotos literatūros sąrašas

1. E. Bičkauskas. Argumentai “už” ir “prieš” mirties bausmę. Mirties bausmė – bausmė visuomenei. Tarptautinis projektas., Vilnius. 1998.
2. History of British judicial hanging, 2001, Bristol
3. THOMAS R. EDDLEM, The New American, June 3, 2002 The case against capital punishment relies on myth, misinformation, and misplaced emotionalism
4. Nusikaltimų prevencijos Lietuvoje centras www.nplc.lt
5. www.ibostate.oh.us
6. Drakšas R. Mirties bausmės raida Lietuvoje. – Teisė, 1998, Nr. 32, p. 18-31
7. "JSTOR: The Journal of Criminal Law and Criminology (1973-)Vol. 74, No. 3 (Autumn, 1983), pp. 1033-1065"
8. Drakšas R. Mirties bausmės panaikinimo Lietuvoje kritika. – Teisė, 2000, Nr. 35, p. 5-16.
9. Drakšas R. Monografija. Mirties bausmė:situacija ir perspektyvos. Eugrimas.2002
10. Lietuvos žinios 2008 m. straipsnis „, Kalinių vedlys į laisvę“
11. Robert Tanner, "Studies Claim Death Penalty is a Deterrent" Democrat and Chronicle, June 12, 2007
12. "Definite no to Death Row - Asmal". Retrieved on 2008-03-08
13. Seime svarstoma, ar naikinti mirties bausmę. Lietuvos Rytas. 1998 m. gruodžio 15 d., Nr. 293
14. LR Konstitucinis Teismas www.lrkt.lt 1998-12-09 Konstitucinio teismo nutartis dėl mirties bausmės
15. Teisėto gyvybės atėmimo problema Lietuvoje: Viešosios nuomonės apklausos ataskaita, p. 17.
16. Nusikalstamumo šalyje statistika www.policija.lt
17. M. B. Clinard, D. J. Abbot. Crime in developing countries, 1973
18. Skynews naujienų agentūra 2008 m. spalio 28 d
19. Savižudybė Šveicarijoje – už prieinamą nuodų ir patalpų kainą, www.Lrytas.lt 2008-02-20
20. Louis P. Pojman & Jeffrey Reiman, "The Death Penalty" Rowman & Littlefield Publishing, January 1998
21. capital punishment - Britannica Online Encyclopedia www.britannica.com

22. ELCA Social Statement on the Death Penalty
23. Teisės aktų paieška <http://www.lrs.lt/>
24. www.balsas.lt savaitė nr. 19 „Kinija garsėja egzekucijomis“, 14 p.
25. E. Samson. Strafrecht. Frankfurt a/M, 1988
26. Schabas, William (2002). The Abolition of the Death Penalty in International Law. Cambridge University Press. ISBN 0-521-81491-X
27. USA - Amnesty International Report 2008
28. Making martyrs of criminals, the left is trying to make it more difficult EVAN GAHR - American Spectator - 6/23/00
29. Seime svarstoma, ar naikinti mirties bausmę. Lietuvos Rytas. 1998 m. gruodžio 15 d., Nr. 293
30. Tarptautinė viešosios nuomonės tyrimų bendrovė Gallup, www.gallup.com
31. Eismo priežiūros tarnybos pranešimai dėl eismo nelaimių šalyje www.lpept.lt
32. Carl Marx, Das Capital, 1867 m.
<http://www.marxists.org/archive/marx/works/1867-c1/index.htm>
33. Č. Bekarija, Apie nusikaltimus ir bausmes. Vilnius, Mintis, 1992
34. <http://econ.cudenver.edu/mocan/papers/GettingOffDeathRow.pdf> Getting off death row: commuted sentences and the deterrent effect of capital punishment. University of Kolorado at Denver, 2003
35. Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centro duomenys, Dr. A. Kiškis
<http://www.nplc.lt/vz/vz10/vz10.htm>
36. Lietuvos žinios 2008 m. straipsnis „Kalinių vedlys į laisvę“
37. A. Kutkevičius. Kalėti visą gyvenimą sunkiau, negu gauti kulka į pakaušį. Respublika, 1998 m. gruodžio 12 d.
38. "Abolitionist and Retentionist Countries". Amnesty International. Retrieved on 2008-06-10
39. Tarptautinių žodžių žodynas, (c) Vyriausioji enciklopedijų redakcija, 1985
40. V.Pavilionis, R. Merkevičius, Būtinoji gintis. Vilnius, 1999, p. 29.
41. Veidas 2007-06-21 „Užsispyrėlio tramdymas“
42. Trop vs Dulles byla
<http://caselaw.lp.findlaw.com/scripts/getcase.pl?court=US&vol=356&invol=86>
43. Europos Komisijos informacinis puslapis http://ec.europa.eu/index_lt.htm
44. Nuteistieji iki gyvos galvos – tarp depresijos ir menkų vilčių. Lietuvos rytas. 1999 m. rugpjūčio 21 d., Nr. 194

45. H. A. Bedau, "Capital Punishment and Social Defense", Social Ethics. Morality and Social Policy. New York 1987, 124 psl.
46. P. Bartula. Kara Smierci – powracający dylemat., Krakov 1998
47. www.esparama.lt ES finansinės paramos portalas
48. Kodėl anksčiau laiko į laisvę paleidžiami mafijos vadeivos ir žmogžudžiai?
<http://www.infolex.lt/portal/start.asp?Tema=1&str=18080>
49. Abortas į namus, Veidas, 2002-06-27
50. USSCCCN International Incorporated Publishers,
<http://hometown.aol.com/USCCCN/castration.index.html> (2005-09-29)
51. BBC - Religion & Ethics - Capital punishment: Introduction
52. V. Justickis. Kriminologija. I dalis, Vilnius, 2001, p. 239.
53. J. Wąsik. Kara dożywotniego więzienia w Polsce. Warszawa, 1963, s. 55.
54. J.Žilys. Konstitucinis Teismas ir viešoji nuomonė.- Teisminė valdžia ir visuomenė. Konferencijos medžiaga. Vilnius, 1999, p.28.
55. Lietuvos Respublikos Seimo penktoji sesija, 1998 m. gruodžio 21 d., 50(276).
56. Informacinis mirties bausmės analizės portalas www.wesleylowe.com/cp.html
57. V.Vadapalas, Tarptautinė teisė, Vilnius, 2006 m. Furman vs Georgia byla
http://www.absoluteastronomy.com/topics/Furman_v._Georgia
58. „Veidas“ 2008-04-21, Lietuvių vertybės darosi sunkiai nusakomos
59. A question and answer session with a Texas prosecutor
<http://www.prodeathpenalty.com/prosecutor.htm>
60. LR Baudžiamasis kodeksas VIII-1968 (Valstybės žinios, 2000-10-25, Nr. 89-2741)
61. Lina Pečeliūnienė. Europos Sąjungą griaua socializmas, 2005-05-31,
www.bernardinai.lt
62. Petras Auštrevičius: Apie socialistinę Europą ir kapitalistinę Rusiją 2009-02-12
www.civis.lt
63. G. H. Sabine, Th. L. Thorson. Politinių teorijų istorija. Vilnius, 1995, p. 469-470.